

LJUDEVIT VUKOTINOVIĆ I ČETRDESETOSMA¹

Olga Šojat

I.

Prvi Vukotinovićeви književni pokušaji idu u g. 1830, kad mu je bilo tek sedamnaest godina. Dvije godine kasnije on se počinje baviti i politikom. To je doba, kad u hrvatskoj književnosti vlada zastoј, a u političkom životu sve više jača saborska borba. Vukotinovićev književni rad toga vremena sastojao se u pisanju pjesama, koje je kasnije spalio, i u prevođenju njemačkih drama; tada je napisao i prvu svoju originalnu dramu na kajkavskom narječju. Njegov politički rad započeo je time, što je prisustvovao požunskom saboru (1832—36), kamo ga je kao svoga jurata poveo grof Janko Drašković, njegov prijatelj i zaštitnik. Boravak u Požunu i na tom saboru za mladoga je i ambicioznog Vukotinovića značio silnu korist, upravo političku školu. Nakon povratka iz Požuna on odmah stupa u javni život Hrvatske. G. 1836 postavljen je za podbilježnika županije križevačke, 1840 postaje veliki sudac u moslavačkom kotaru, a 1847 ulazi i u hrvatski sabor.

Prisustvujući saborima Vukotinović je budno pratio sukobe između Hrvata i Mađara. On je već mnogo prije hrvatsko-mađarskoga rata uočio, da šovinistički zahtjevi mađarskog plemstva s jedne strane, a s druge otpor slaven-skih naroda moraju dovesti do sukoba na boјnom polju. U članku *Bez mlina neima melje*² iznosi on 1842 svoje misli o tome ovako: »Dva razna *elementa*:³ mađarski jedan, *slavenski* drugi! *Mađarizmus* podupaljen neograničenim domoljublјem, na slavu dogodovštenu, na slobodu konstitucionalnu i slavolјubje narodno; bio je prvi, koj je k mejdanu korak učinio. *Slavizmus*, dugo vremena potišten i tom navalom iz sna probuđen, otvorivši oči upazio je široko i čvrsto korenje stabla i svrži svojih, upoznavši također *zasluge* i *prava* u obziru opće konstitucije, i prevagu svojih prvašnjih vjekova u mnogih dekretoričkih ugarske krune časovih, našao je u listovih *svete istine majke dogodov-*

¹ Ovdje je prikazan samo jedan isječak iz života Vukotinovićeва, i to onaj, kad je on radio više kao političar nego kao književnik. U razdoblju, koje se ovdje prikazuje, Vukotinovićeва književna proizvodnja opada, ali njegov politički rad i rad na uzdizanju naroda u to su vrijeme ojačali toliko, da on donekle utječe i na razvitak političkih prilika svoga doba u Hrvatskoj. Materijalom, sakupljenim u ovoj radnji, želim prispomoći, da se — makar i djelomice — osvijetli njegovo djelovanje u tom pravcu.

² *Ilirske narodne novine* VIII, 1842, br. 75 od 17. IX., str. 299—300.

štine slavu zapisanu, i velikoću izrisanu, kojom se diči narod slavenski. *Slavizums* je počeo mejdan dijeliti, i to ne oslanjajući se na kakovu preuzetnost, gizdost i prenapeti liberalizam.« Vukotinić ističe, da u tom sukobu, koji je proistekao iz mađarskih nasrtanja na municipalna prava Hrvatske, Hrvati ne će uzmaknuti. A očekujući ga, on tu oštro naglašava, koliko je potrebno, da porādi oko prosvjete puka, koju je već i prije, a i kasnije isticao kao jedan od najjačih faktora za održanje i napredak svakoga naroda. I zato je u borbi za opstanak, koju su Hrvati vodili s tadašnjim velikomađarskim šovinistima, neprestano i uporno zahtijevao, da se puk prosvijetli i da se u njemu probudi osjećaj nacionalne pripadnosti, jer je to držao važnim uvjetom, da se mađarske namjere spriječe: »Ako se za othranjenje puka ozbiljno brinuli ne bude-mo, badava ostanu svi trudovi naši. U puku leži *materijal en masse*, iz kojega se dom naroda gradi.«

Da se Vukotinić za prosvjetu puka zalagao već i prije, vidi se na pr. iz njegova članka *Seljan ilirsko-hrvatski*,⁴ koji je ostao u rukopisu i nije datiran, ali je — čini se — nastao u doba nakon spomenutoga pčžunskog sabora, a u prvom razdoblju Vukotinićeva književnog rada. Tu Vukotinić prikazuje zaostalost našega seljaka i traži osnivanje narodnih učionica; one su jedino sredstvo, kojim se kmet može iz »sirovosti u red čovječnosti podići«. Doduše, »poveljena stranka plaši se prosvećenja seljanov, jer vidi u tom propast povelja svojih«, ali seljak treba da u školi nauči, koje su njegove dužnosti kao čovjeka prema čovjeku, a koje prema državi i vlasti.

Kad je tako samo usput naglasio potrebu prosvjećivanja puka, Vukotinić tom problemu 1844 posvećuje čitavu raspravu *Nešto o školah pučkih*,⁵ pa prikazuje bijedno stanje osnovnoga školstva u Hrvatskoj, govori o potrebi pučkih škola, daje nacrt, kakve bi one mogle i morale biti, i što bi trebalo da djeca u njima uče. On je kao veliki sudac mnogo dolazio u dodir sa seljacima pa je imao prilike da prouči kulturno stanje i duhovni život onoga dijela puka, koji nije prošao ni osnovno školovanje. U toj knjizi ne prikriva neukost, zaostalost i surovost seljaka, ali njih ne drži krivcima za to, nego »mi smo krivi, koji ga bolje ne vodimo«; on seljaka žali i misli, da se samo pitomoj naravi našega čovjeka može zahvaliti, što nije i gori. Naročito ga tišti, što se županijski sudac neprestano mora groziti batinom; zato se, ponešto pretjerano, obara na liberalce, koji žive u gradu i lako im je »o čovječnosti, o jednakosti, o slobodi govoriti, i međutim se na promenadi šetati, koketirati, i modelom od mode biti, lahko na imanje pisati: ich brauche Geld, Sie müssen mir jeden-falls eins schicken, ako neima novaca, jao tad provizoru ili kasatoru; . . . ovaj navali na seljane, da otkud idu novci? Ako je žita ili vina na prodaju, kmet vozi, — ako ovaj ne može ili ne će, ajd tužit sucu, a sudac ti plaši, ti psuj, ti tjeraj . . .« (str. 13—14).

Onima, koji misle, da škola ne treba, jer da će po njima puk postati još previjaniji i pokvareniji, Vukotinić dokazuje, da je upravljanje društvenom zajednicom to lakše, što su njezini članovi na višem stupnju obrazovanja.

³ Sav kurzivni i spacionirani tekst u citatima ovog članka potječe od Vukotinića.

⁴ Nalazi se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu; sign. R 3759.

⁵ *Nešto o školah pučkih. Riječ u svoje vrijeme*. Zagreb 1844. — Predgovor pod natpisom *Nešto namjesto predgovora* pisan je u ožujku iste godine.

Vukotinić tu žigoše pojedine župnike i suce, koji za mito oslobađaju djecu od polaska škole, a i roditelje, koji se opiru tome, da djecu šalju u školu, pa često zbog toga dobivaju i batine. Ali zato je položaj suca, koji ne će da primijeni batinu, vrlo težak. Vukotinić jadikuje i nad nemarnošću i neukošću učitelja; za njih nema ni preparandija ni ikakvih drugih škola, oni su loše plaćeni, pa se više brinu, kako će preživjeti, nego kako će raditi u školi; učitelj više na djecu i tuče ih, pa ona ne vole polaziti školu, a kad dođu, onda ih on iskorišćuje za rad u gospodarstvu. Ali svemu ipak nije uvijek učitelj kriv: on u školi nema nikakva potrebnog materijala, a usto mora raditi sa tri razreda istodobno. Kao neodgodivu potrebu Vukotinić predlaže, »da se učionice pučke bolje ustroje, i to osobito sada, gdje se puku koncesije i slobodštine davaju, koje on razumjeti kadar nije, i kojih se pametno i korisno užiti ne zna... jer bi moglo skoro vrijeme doći, gdje bi ga rado za čas natrag porinuli... ali bit će posve kasno.«⁶ (Str. 30.)

Ta je rasprava značajna, jer pripada u razdoblje između požunskog sabora, kad je kmetsko pitanje načeto, i sabora od 1848, kad je službeno završeno. Vukotinić je bio vatren borac za oslobođenje seljaka, ali je bio uvjeren, da aktom o ukinuću pitanje kmetstva u cijelosti još nije riješeno. U svojoj raspravi *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb 1851), koja prikazuje prilike u Hrvatskoj i Slavoniji u vrijeme, kad kmetstvo službeno nije više postojalo, ali kad je puk bio prepušten sam sebi i svom neznanju, on traži, da se osnivaju osnovne škole; puk treba da se »uči od malih nogu stanje svoje poznati i pravom se svojim redovno, čedno i pošteno služiti« (str. 29) ili drugim riječima: seljak treba da bude prosvijećen, kako bi se u novom položaju lakše snažao.

U radu oko prosvjete Vukotinić je uvijek želio da prednjači drugima. Taj se njegov rad odvijao smišljeno i proračunano. Kao što je držao, da nasuprot mađarskom nacionalizmu treba da stane hrvatski nacionalizam, kao ogranak jugoslavenstva i slavenstva, tako je bio siguran, da će mogućnost za ostvarenje mađarskih zahtjeva biti toliko manja, koliko bude viša kulturna, prosvjetna i ekonomska razina u prvom redu puka, a po njemu i čitavog naroda. Zato je nastojao da pouči, podigne i prosvijetli književnim radom, osnivanjem čitaonica, političkim člancima, gospodarskim priložima i t. d. Uzdižanje naroda bio je temelj, na kojem je počivalo djelovanje čitava njegova života. A to je djelovanje išlo za jednim ciljem: za naprednom i samosviješnom narodnom zajednicom.

Još prije g. 1848 Vukotinić je u županiji križevačkoj, jednako kao i Kukuljević u županiji varaždinskoj, poticao na rad, tražio reforme i poduzimao mnoge za narod značajne pothvate. G. 1847, kad se već moglo predosjećati, da se približavaju burni dani, Vukotinić je na sjednici od 18. svibnja u županijskoj skupštini križevačkoj iznio prijedlog, koji je — kako to objavljuju *Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske*⁷ — na toj sjednici bio »najvažniji i bez sumnje najzanimiviji za rodoljubivu dušu«. Sadržaj je toga prijedloga bio, da se odboru, koji se bavio pripremama za hrvatski sabor, dade nalog,

⁶ Službena *Osnova temeljnih pravila javnoga obučavanja za Hrvatsku i Slavoniju* izišla je tek 1849 (*Slavenski Jug* II, 1849, br. 166—167, 169—171; dio o nižim ili pučkim čitaonicama nalazi se u br. 166 od 17. X.).

⁷ *Novine d.-h.-s.* XIII, 1847, br. 41 od 22. svibnja, str. 162.

neka nastoji, da se statut od 1805, kojim su Hrvati isključivo latinski jezik zadržali kao diplomatski, promijeni tako, »da se umjesto latinskoga narodni na tu čast uznese«.

Kako je taj prijedlog jednodušno odobren ne samo u županijskoj skupštini križevačkoj, nego je isto tako podnesen i odobren i u varaždinskoj (Kukuljević!), stavljen je kao deseta točka i na dnevni red idućega sabora (»Narodni jezik neka se uzvisi na onu čast, vrijednost i valjanost, koju je kod nas uživao do sada jezik latinski«),⁸ pa se o njemu raspravljalo na sjednici od 23. X. 1847.⁹ Prvi oduži govor o tom prijedlogu bio je Vukotinovićev. On je govorio kao ablegat županije križevačke i najprije je konstatirao, koliko je oduševljenje kod prisutnih izazvao taj prijedlog, koji će zlatnim slovima biti zapisan u našoj povijesti, a svijetu će pokazati, »da je došlo vrijeme, u kom naš narod iz djetinjstva istupljuje i jakost muževnu pokazuje«. Zato traži, da se »posve na ono isto mjesto, na kom dosada latinski bijaše, bez svakoga primetka, postavi naš narodni jezik«. Poslije njega na toj je saborskoj sjednici o istom predmetu govorio i Kukuljević kao varaždinski ablegat, pa se po svemu može zaključiti, da je inicijativa za taj prijedlog i proizišla upravo iz dogovora njih dvojice.

II.

Uskoro poslije izbijanja revolucije g. 1848 Vukotinović je štampao svoju po obliku neznatnu, a po sadržaju značajnu zbirku članaka *Nekoja glavna pitanja našeg vremena*. Predgovor joj je pisan 15. IV. 1848, pa je ona prema tome nastala u »znamenito doba«, kako ga autor sam naziva, t. j. nekoliko mjeseci prije hrvatsko-mađarskog rata, kad je već sve bilo uzbuđeno očekujući sudbonosne događaje.

Nije bez razloga, što je ta knjižica po svom formatu tako malena, a po vanjštini jednostavna. Vukotinović je želio, da je čitalac bez teškoća može nositi u džepu, a da usto bude i jeftina; tako je mogla biti dostupna i širokim slojevima, za koje je najvećim dijelom i pisana, a koje on u njoj ne samo poučava, nego gdjegdje i potiče na otpor.

U kratkim, jasno pisanim člancima, a pod posebnim natpisima, Vukotinović tu govori o najvažnijim i najaktuelnijim političkim problemima, koji su se 1848 pojavili u Hrvatskoj: o narodnoj straži, o promjeni političkoga stanja, o narodnosti, o vjeri, o slozi u domovini, o Granici, o slavenstvu.

Nestajanje aristokracije i ukinuće kmetstva pitanja su, kojima je on u svom radu poklonio mnogo pažnje i nekoliko puta o njima pisao, jer je s pravom držao, da pripadaju među najvažnije probleme tadašnjega narodnog života. Još 1842 u svojim *Zimskim mislima* prigovara plemićima, da ništa ne rade: »Aristokracija i drugi pridaci njezini, koji k slavnomu *haut-gout* [! O. Š.] spadaju, poklade s tancanjem, polaženjem kazališta i vjekovitim vizitami provode.«¹⁰ I uvod u knjižicu *Nekoja glavna pitanja* pokazuje, da je Vukotinović bio pristaša demokratskih ideja: »Što se više krpati ne da, neka ide s milim

⁸ *Novine d.-h.-s.* XIII, 1847, br. 86 od 27. X., str. 346.

⁹ *Ib.* XIII, br. 87 od 30. X., str. 349—351.

¹⁰ *Zimske misli*. Zagreb (1842). U zbirci *Ruže i trnje*, str. 101.

Bogom; ustrojimo sve na novo, nu treba zidati temelj jače i čvršće, nego što dosad bijaše: *na puk*, a ne na *aristokraciju*. — «¹¹

Tako je, jasno i odlučno, ali ipak u prilično smirenom tonu, Vukotinić pisao o aristokraciji u travnju 1848, kad još odnosi između Mađara i Hrvata i između plemstva i seljaštva nisu bili dosegli vrhunac zaoštrenosti. Potkraj srpnja iste godine on se u svom članku *Kako stoje Mađari?*¹² obara na mađarsku aristokraciju kao na dotada čvrst oslon mađarizma. Ističe, da je među Mađarima zavladała najveća pometnja zbog toga, što se u političkom životu kao glavno načelo utvrdila sloboda, jednakost i bratstvo; plemstvo se tom načelu protiviti, i zato »neophodno potrebno je, da se aristokracija uništi; kroz uništenje aristokracije pada jedini čvrsti bedem, za kog se sakrivaše mađarizam, jerbo sada nije više plemstvo ona izabrana grana naroda, koja je sama uživala pravo zakonotvorstva, državnog upravljanja i posjedovanje imanja; vrata su otvorena ostalomu dosada ugnjetenom narodu, i on će si obzirnom rukom strojiti zgradu buduće sreće svoje.«

Iako se taj članak odnosi na mađarsku aristokraciju, pisac je u to vrijeme slično mislio i o domaćem plemstvu. No — kako ćemo vidjeti — on je poslije događaja u Četrdesetosmoj to svoje mišljenje donekle promijenio i ublažio.

Već u najranijem razdoblju svoga rada Vukotinić je pitanje kmetstva i njegova ukidanja držao za jedno od najvažnijih. U to vrijeme toga se pitanja dotiče u svom već spomenutom kratkom feljtonu *Seljan ilirsko-hrvatski*. Za seljaka kmeta on tu kaže, da »ništa ne poznade drugo osim teška dela i svoju nevolju«. Isto tako jednostavnim riječima karakterizira i odnos kmeta prema aristokraciji: »Njegovi trudi i žuli drugu hasen mu ne dadu, nego da si život izdržava i da ono, što bi mu ostati moglo, drugima dade. On sve plaća, sve nosi. Plemenščina ništa ne plaća, i ono samo nosi, što joj hasnovito jest.« Uza sve to kmeta mnogi psuju i grde, a on sve strpljivo podnosi: »Naš seljak je težak svoga gospona zemaljskoga; je težak svoga plobana; je težak varmedije; plaća kralju štibru, malte na putima i mostima, koje sam načiniše; k tomu još čuva domovinu, koju niti ne poznade.« Vukotinić konstatira, da je »goropadni orijaš Vjekoduh (Zeitgeist) u Evropi srušio feudalizam, pa pita, hoće li on možda ostati samo još kod nas i kod Turaka. »Ni li pametnije u vremenu sadašnjem, gdje sve k prosvjećenju se bori, ono što je pravedno dobrovoljno dati, nego da se krvavum rukum uzme? Kako dugo može to trajati? U državi, u kojoj pravica lada, niti upraviteljstvo niti puk se ništa bojati nimade.« Na požunskom su saboru 1836 donesene doduše neke odluke, koje su imale urediti kmetško pitanje, ali Vukotinić ističe, da one ne znače ništa, jer zemlja nije seljaku predana u vlasništvo, pa je njegova nevolja ostala ista.

U djelcu *Nekoja glavna pitanja* on se raduje temeljitoj reformi, koja nastupa, a u koju pripada i dokidanje kmetstva: »Tlaka (robova) prestaje, puk se slobodi približava, i to je *prvi korak od reforme!* Nadamo se, da će imati posljedica dobrih, ako se budu za narod brinuli oni, koji su njemu poznati, ako ga budu naučali, ako budu skrbili pribavit si njegovu zaufanost (pouzdanje), ako ga budu vodili k boljoj sreći. — Drukčije zaista neimamo se na-

¹¹ *Nekoja glavna pitanja, Uvod*, str. 5.

¹² *Saborske novine* 1848, br. 15 od 29. VII., str. 57.

dati dobru; jer ako čovjek roba oslobodi iz dugotrajne tmine, valja da i skrbi za njegov ispočetka barem, dok se uputi, da ne bude morao zlo činiti budi sebi budi drugomu.«¹³

U svojim *Uspomenama iz g. 1848.*¹⁴ Vukotinić se sjeća vremena, kad se rješavalo kmetско pitanje, i raspoloženja, koje je vladalo među seljacima. Iako su u Mađarskoj, Štajerskoj i Austriji buknuili nemiri, »naš puk ostade sveudilj miran«. U županijskim skupštinama, »gdje su naravski kolo vodili plemići i imućniji posjednici«, većina je tražila, da se to pitanje prenese u sabor, jer da nadilazi kompetenciju županijske skupštine. A »slobodoumni domoljubi« tvrdili su, da se »po primjeru susjednih zemalja mogu svakim hipom dogoditi siloviti izgredi, zametnuti domaći rat i domovina izvrgnuti nedvojbenoj propasti«, pa zato neka se ne pazi na formalnosti, već neka se učini ono, što zahtijeva duh vremena. Po Vukotinićevu mišljenju bio je potreban »samo jedan korak jošte — pak bi se palilo, ništilo i klalo!«

Vukotinić tu iznosi još jedan razlog, zašto je kmetovima trebalo dati slobodu i zemlju, a taj je, što je postojala bojazan, da će seljaci inače otkazati posluh i »ne će biti podnipošto spremni da žrtvuju krv i novac svoj za obranu domovine«.

Borba za oslobođenje kmetova i protiv njega bila je tako oštra, da su Vukotinić i A. Nemčić u županijskoj skupštini križevačkoj zaprijetili: »Ako vi ne ćete pristati na to, da se tlaka ukine, — a mi idemo kući, te ćemo se na čelu tisuće seljaka vratiti ovamo i vama diktirati ukinuće tlake!«¹⁵

Kad se 1848 u saboru raspravljalo o ukinuću kmetstva i o naknadi plemstvu, Vukotinić je pristao uz one, koji su željeli, da bude što manje trzavica. Pridružujući se svom predgovorniku Žigroviću, koji se zalagao za ukiđanje tlake uz otkup plemstvu, on je izjavio, da treba »da se vlastelinu ono dade, što je njegovo, ali da se i seljaku isto dade«. ¹⁶ U vezi s tim on je u saboru objasnio, koja prava po njegovu mišljenju treba da sasvim prijeđu na seljake, koja da se podijele između seljaka i gospoštije i koja da preuzme općina. A s obzirom na urbar »neka bude svaki gospodar na svojem«.

No, Vukotinić nije seljake u svakom slučaju zaštićivao. Kad su u njegovoj županiji seljaci, »krivim duhom nadahnuti«, u gospoštijske livade natjerali stoku, koja je učinila veliku štetu, on ih je opomenuo, a kad ga nisu htjeli poslušati, nego su ga čak »neuljudno primili«, on je zatražio i od bana dobio četu vojnika, da bi održavala red. Izvješćujući o tom u *Novinama*, on opravdava taj svoj čin: »Ja sam zaista prijatelj puka seljanskoga i radio sam za ukinuće tlake, ali to ne mogu odobriti, da se svetost svojine ne štuje...« Iako se uistinu zalagao za ukinuće tlake, — dakako uz naknadu plemstvu, — on kmeta ipak nije potpuno shvaćao: iz svega proizlazi njegovo mišljenje, da je kmet dužan da mirno i pokorno podnosi jaram i da čeka, dok gospoda uredi njegov položaj. Osim toga, on se bojao, da ne dođe do većih nemira, koji se u jeku priprema za rat s Mađarima nikako nisu mogli poželjeti, pa je zato ovu pobunu odmah energično suzbio. Svoj izvještaj o tome zaključuje:

¹³ *Nekoja glavna pitanja, Uvod*, str. 5.

¹⁴ *Vijenac* XIII, 1881, br. 11 od 12. III., str. 171.

¹⁵ O. c., na istom mjestu.

¹⁶ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 74 od 15. VII., str. 298.

»Koji zlo čine, neka trpe; da vide i drugi seljani i puntari, da zakon živi jošte i živu ljudi, koji brane prava.«¹⁷

Sve je to bilo potrebno istaći, da se vidi, kakav je bio Vukotinićev odnos i prema aristokraciji i prema kmetovima, a osim toga, na čemu se temelje njegova izlaganja u zbirci *Nekoja glavna pitanja*.

Čim su u Beču izbili neredi, kralj je dao slobodu štampe i dopustio osnivanje narodne garde,¹⁸ a u prvoj idućoj sjednici zagrebačkoga magistrata (17. III.) odlučeno je, da se odmah pristupi osnivanju tih neredovnih četa. Već mjesec dana kasnije (15. IV.) Vukotinić je za svoju knjižicu *Nekoja glavna pitanja* imao pripravan rukopis članka,¹⁹ u kojemu raspravlja o problemu »narodne straže«. Taj članak stavlja na prvo mjesto iza uvoda, jer mu se čini najvažnijim. On je znao, da narodnoj gardi ne će biti jedini zadatak da čuva red i mir u gradovima, već da će ona u hrvatsko-mađarskom sukobu odigrati važnu ulogu. U tom svom članku prikazuje značenje i korist narodne straže, iznosi, po čemu se ona razlikuje od redovne vojske, i nabraja dužnosti narodnih stražara.

Potpuno administrativno odcjepljenje od Mađara Vukotinić u toj zbirci²⁰ ističe kao jednu od glavnih reforama, koja je potrebna zbog toga, što su interesi Slavena i Mađara potpuno različiti. Trebalo bi, da kruna ostane zajednička, ali sjedinjenje je zbog razlike u jezicima zauvijek isključeno. Vukotinić tu daje savjete za ustavno uređenje zemlje pa traži, da se ukinu županijske skupštine i njihova administracija, da se uvedu odgovorni ministri, općinska vijeća, ravnajuće vijeće i t. d., a zatim se dotiče pitanja izbornog prava ovim riječima: »Temelj pako najpravičniji, na kog se pravo izborničko postavljati može, stanoviti broj je žitelja, nipošto pako stanoviti danak (census) ili dohotki, jer to je početak od aristokracije po novcu, koja je još mnogo gorja od aristokracije po rodu. Izbornik neka bude svaki onaj, koji je sin domovine, izleženik po ocu i materi, koj svoje vlastite zemlje, kuću i gospodarstvo imade, ili koj imade diplom ljekarski, pravnički ili umjetnički. Uopće treba paziti na to, da čim više stanovnika postane dionikom prava političkih, tim je jača ljubav k ustavu i veći uzrok braniti slobodna uređenja njegova.« To je njegovo traženje u vezi s jednim od zahtjeva, koji su u početku svibnja izraženi na narodnoj skupštini u Križevcima i priopćeni u *Novinama*,²¹ taj zahtjev glasi: »Da se čitavi puk već u budućem našem državnom saboru na temelju broja pučanstva predstavlja.« Iako ispod toga priopćenja u *Novinama* nema potpisa, može se pretpostaviti, da je kod sastavljanja zahtjeva sudjelovao i Vukotinić. — U članku *O promjeni političkoga stanja našega* Vukotinić dalje traži, da budu jednaki tereti i jednaka prava, da sudovi budu javni i štampa slobodna. U vezi s osnivanjem hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog ministarstva misli, da bi se »zasad« (to on piše u mjesecu travnju) moglo priznati ugarsko ministarstvo, s time, da u njemu hrvatsko-slavonsko-dalmatinske poslove vodi ministar, koji bi bio Hrvat, ali da se usto »svi brinemo Mađare

¹⁷ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 40, str. 158: *Iz Prečca (u križevačkoj županiji) 27. travnja.*

¹⁸ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 23 od 18. III., str. 91.

¹⁹ *O straži narodnoj (National garde)*, str. 6 i d.

²⁰ U članku *O promjeni političkog stanja našega*, str. 10. i d.

²¹ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 44 od 6. V., str. 175.—176.

silom napredujućeg slavjanstva tako pobiti, da kod prve promjene ministerejum u Budimu ili Pešti ne bude više mađarski, nego slavjanski.«

Bečke ožujačke dane Vukotiniović naziva blagdanima,²² jer su donijeli slobodu ne samo Bečanima i austrijskim narodima, nego su i Hrvatima dali priliku da provedu promjene, koje su željeli, I ovdje, kao i kasnije u *Godini 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji*, ističe potrebu, da se svi Slaveni, osobito južni, što uže povežu. Potrebno je, da u sve tri kraljevine vlada jedan književni i službeni jezik, i da one prihvate jedno ime, ilirsko, jer bi se samo tako ukinuli svi provincijalizmi i separatističke tendencije. Na kraju naglašava, kako je potrebno, da se svi služe narodnim jezikom i da ga svi uče.

U kratkom članku, koji je u toj knjizi posvećen vjeri,²³ Vukotiniović vjeru definira kao »stalno i čvrsto osvjedočenje unutarnjih duševnih naših ćućenjajah, u kojih stoji mir našega srca i temelj k svakomu dobromu činu.« On ističe, da se na vjeri osniva moralna jakost čitavog naroda, a i pojedinca: da narod bez vjere nema izgleda na prosperitet, a čovjek bezvjerac da je u svojoj unutrašnjosti prazan, egoista, koji usto nema pravilna stava ni prema vlastima ni prema domovini. No pored takva mišljenja o religiji, njegovo mišljenje o visokom kleru sasvim je nepovoljno. Iznosi ga u člancima, koji su štampani u *Slavenskom Jugu*, prvi pod natpisom *O vos, qui cum Jesuitis, nolite ire cum Jesuitis!*,²⁴ drugi je bez natpisa (ima moto Louisa Blanca iz djela *Organisation du travail*),²⁵ a treći nosi natpis *Deme ipsis lucrum, superos et astra negabunt.*²⁶ U Vukotinioviću se već duže vrijeme skupljalo ogorčenje na visoko katoličko svećenstvo, koje — prema njegovim riječima — nije podupiralo narodnu borbu, nego je stalo na stranu apsolutizma i aristokracije pa je narodnom razvitku bilo opasnije nego ikakvo reakcionarno ministarstvo; koje je svojom netolerantnošću južne Slavene dijelilo umjesto da ih povezuje; koje se protivilo težnjama za uvođenjem narodnoga jezika, a priklanjalo se latinizmu. Kao jedan povod tim člancima Vukotiniović spominje zadušnice za srpskog vojvodu Šupljikca, koje se prema odredbi visokoga katoličkog svećenstva nisu mogle održati u katoličkoj crkvi, jer on nije bio katolik, nego su se održale u pravoslavnom manastiru. No iz članaka proizlazi, da je postojao i drugi povod, a to je bio događaj s Pavlom Štoosom, malim svećenikom, koji se u svojoj knjizi *O poboljšanju ćudorednosti svećenstva*²⁷ izjavio protiv celibata pa je zbog toga imao teških neprilika. Osim ostaloga, Vukotiniovića je i to izazvalo, pa je u svojim člancima odlučno stao na stranu Štoosa, a time i nižega klera uopće.

Godine 1848 postalo je aktualno i pitanje, hoće li se Granica ukinuti ili će ostati u svom dotadašnjem obliku; u drugom je slučaju valjalo odlučiti, hoće li potpasti pod bečko ministarstvo ili pod upravu banovu. Vukotiniović u svojoj zbirci²⁸ traži, da se Granica spoji s Provincijalom i da ne bude otrgnuta od domovine, kao što je to bila stoljeće i po. Ona ipak nije postala plijen germanizma, jer »ima čistu dušu slavensku... valja da ne će niti sada prolaziti

²² O narodnosti, str. 15. i d.

²³ O vjeri, str. 18—19.

²⁴ Slavenski Jug II, 1849, br. 40 od 3. IV., str. 157.

²⁵ O. c. II, 1849, br. 45 od 17. IV., str. 179.

²⁶ O. c. II, 1849, br. 55 od 10. V., str. 219.

²⁷ Zagreb 1848.

²⁸ Nešto o Granici, str. 21 i d.

u tuđinstvo?« Vukotinić ističe, kako nitko ne želi, da se Granica razvojači, jer je ona u tom, vojničkom obliku najveća jakost domovine: »... neima naroda u Europi, koj bi primjerno veličoći svojoj imao toliku vojsku izabranu, i toliko hrabrih junaka, nego mi želimo, da se Graničaru stališ olakša u životu svom domaćem i nevojničkom, da bude dionikom onakovih pravica, koje se pristojbe vijeku našem.« U tom se članku nalaze i riječi, koje su kasnije (g. 1854), u spisu o Vukotinićevu otpustu iz službe, zabilježene kao jedan od razloga za taj postupak. Vukotinić tu graničarima tumači, da njih ne plaća car, nego narod: »Ali otkuda caru novci, moj Graničare?... Znaš li, da ti sebe samog plaćaš;... i sav narod plaća u kasu carevu, a car plaća iz nje vojske svoje...« On, doduše, odmah pokušava te riječi ublažiti pa kaže, da je svejedno, tko plaća, da to sve biva u ime domovine, da smo svi sinovi domovine, »i car nije drugo nego domovine prvi sin, koj vojsku drži da brani pravicu svojih građana«; čitav članak i završava riječima: »Vjerni ostat ćemo domovini našoj, vjerni Bogu našem, vjerni kralju našem!« Te mu riječi vlasti 1854 nisu uzele kao olakotnu okolnost, jer je pasus, upućen graničarima, za njih bio prijestup.

Čini se, da je bečko ministarstvo imalo dovoljno razloga da i »panslavizam« uvrsti među motive za Vukotinićev otpust iz službe. U svojoj knjizi *Nekoja glavna pitanja*, u članku o Slavenstvu,²⁹ Vukotinić doduše otvoreno poziva na ujedinjenje samo južne Slavene, ali iz članka ipak proizlazi, da je on priželjkivao i ujedinjenje svih Slavena. Njegov slavizam nije počivao samo na osjećaju i ljubavi za južne i sve ostale Slavene, nego i na razumu: sukobi s Mađarima učvrstili su ga u uvjerenju, da će se Hrvati u toj jezičnoj i političkoj borbi održati samo tako, ako se oslone na druge južne Slavene, s kojima su već povezani jezikom. Dok su na početku pokreta ilirci svoje namjere krili iza rada za književnost i iza književne sloge, u ovom članku Vukotinić otvoreno naznačuje i svoje političke ciljeve pa kaže: »Barjak literarni smo podignuli, treba da i barjak politički razvijemo.« On tu ističe, da je došlo vrijeme, kad narodi više ne žele, da ih dijele prirodne granice, nego se ujedinjuju prema jeziku, kojim govore: »Talijani se kupe u jedno kolo, to isto rade i Nijemci, šta bi iz nas bilo, kad bi mirno gledali? Ne bi li nas razdružili, rastrgali, zavađali i podjarmili drugi narodi... Zar vi braćo moja mislite, da Nijemac dobro želi nami?... Ili Mađar dobro želi nami? Ili Englez?... Nipošto! nijedan od ovih nije prijatelj Slavjanstva...« Vukotinić tu i poimence navodi zemlje, u kojima se čuje »naša riječ«, a za koje on želi (iako to izrijeком ne kaže), da se ujedine; to su: Banat, Bačka, Srbija, Slavonija, Bosna, Bugarska, Hrvatska, Dalmacija s otocima, Crna Gora, Hercegovina, Kranjska, Koruška i Stajerska. Govoreći na kraju članka o udaljenijim Slavenima, Vukotinić sa saučešćem spominje Slovake, kojima su Mađari oduzeli narodnost, pa tu iznosi svoje mišljenje, kako da se riješi nacionalno pitanje u državi, u kojoj su ujedinjeni narodi različitih jezika: »U smjesnoj državi sreća naroda stoji u pametnom rješenju toga pitanja: *koj je interes tako sveopći, da sve raznojezične puke može u jednom obziru složiti?*... Interes takov ne može nipošto biti jezik, jer se tomu već narav čovjeka protivi, svaki bo svoje ljubi. Nije

²⁹ *Nešto o Slavjanstvu*, str. 24 i d.

dakle drugo, niti ne može biti, nego slobodoumni ustav, pod čijim krilom svaki sugrađanin uživa jednake slobode i jednakih pravica...« Vukotinović ne zaboravlja spomenuti ni Čehe, Moravljane, Poljake pa i Ruse:«... od sjevera oštri i friški vjetar duva, koj može pomladiti ono, što bi se u jugu odviše rastopilo.« Kao što se Nijemci oslanjaju jedni na druge, tako i Slaveni treba da se međusobno pomažu: »A zašto se ne bi i mi malo pozvali na braću sjevernu... Bojite se knute ruske?... Meni se čini, da ne će ni u Ruskoj zemlji vrata liberalnijim inštitucijam dugo zatvorena biti...« Vukotinović tu izričito napominje, da govori o narodu, a ne o vladi (»... vlada se može promijeniti, ali narod je neumrlj...«).

To su problemi, koji su se Vukotinoviću 1848 činili najvažnijima, a o kojima je po njegovu mišljenju trebalo progovoriti, kako bi se i širi slojevi naroda upoznali s namjerama onih, koji su u to vrijeme u Hrvatskoj vodili politiku. *Nekoja glavna pitanja* pisana su jasno, ali sažeto, tako da neke Vukotinovićeve rečenice otkrivaju — danas možda jače nego u ono vrijeme — i one pišćeve misli, koje je želio samo natuknuti.

III.

Vukotinović je sudjelovao i u saboru, koji se održavao u lipnju i srpnju 1848. Za sam početak sabora *Saborske novine*³⁰ u svom prvom broju štampaju Vukotinovićev članak *Vrijeme, koje živimo, veliko je, važno je*. Taj je članak upućen saborskim zastupnicima, kojih svijest o vlastitu značenju i vrijednosti Vukotinović želi da podigne. Njihova je zadaća — po piščevu mišljenju — da dobro promotre položaj, u kojem se nalaze, i dužnosti, koje ih čekaju. A u doba, »gdje su svi savezi političkog života uzdrmani«, te su dužnosti veoma ozbiljne. Vukotinović ističe, da Hrvati nisu krivi, što je došlo do trzavica i sukoba: »... nismo mi počeli stanje cjelokupnosti austrijsanske monarhije rušiti, nismo mi počeli nemir i neslogu sijati, nismo mi dosada sveopće pletke upotrebljavali da štogod i za nas ufatimo, ... nismo, čekali smo i gledali smo, kako su si drugi narodi uzimali, što su hotjeli, kako su od neograničene slobode upaljeni prevraćali vladu za vladom, a Hrvatom i Slavoncem nisu dali ništa, nisu ni pomislili na njih, izvan kad su izdali zapovijed: d a n e k a i d u n a T a l i j a n e!«

Na prvoj saborskoj sjednici i Vukotinović je, kao i veći dio ostalih saborskih zastupnika, dao svoj pristanak, da se sabor proglasi permanentnim.³¹

U toj sjednici raspravljalo se o povezivanju Hrvata i Srba. Vukotinović je odlučno stao na stranu onih, koji su tu vezu tražili, i istakao svoje mišljenje, da se Hrvati i Srbi, kad budu povezani, ne će trebati da boje vanjskih neprijatelja. Poslije te sjednice on se u *Saborskim novinama*³² osvrće na to važno pitanje i ističe, da Srijem — ako s Banatom i Bačkom dođe pod upravu vojvode Šupljikca — u srpskim rukama ne će biti u *tuđim* rukama. Naglašava, da govori u općejugoslavenskom interesu, a to mu uredništvo — u bilješki ispod crte — odobrava.

³⁰ *Saborske novine* 1848, br. 1 od 6. VI., str. 2.

³¹ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 58 od 8. VI., str. 234.

³² *Saborske novine* 1848, br. 3 od 8. VI., str. 9. U Zagrebu 7. lipnja.

U saborskoj raspravi o administrativnom odcjepljenju od Mađara Vukotinić izjavljuje, da se sabor ne može upustiti u potanje pretresanje odnosa prema Ugarskoj tako dugo, dok se ne zna, kako će se ona odnositi prema Austriji.³³

Vukotinićevi prijedlozi u saboru uvijek su bili konkretni. On se uvjerio, da od »sretnog rješenja sadašnje zadaće cijela naša budućnost zavisi«, da između Hrvata i Mađara »stvari mirno proći ne će« i da će doći do moralnoga i fizičkog obračuna. »Budućnosti našoj sada su se stopram otvorila vrata, sada možebiti da prvi put počimlje za nas sretnija doba; ali na oprezu biti moramo, da nas nepripravne neprijatelj ne napadne;...« Zato je potrebno da se nabavi oružje i da se čete narodne garde uvijek bavaju.³⁴

Cariski manifest od 10. VI. 1848, kojim je Jelačić imao biti lišen položaja i časti, Vukotinić u saboru naziva ljagom i pogrdom³⁵ i napominje, da kraljevski komesar, general J. bar. Hrabowsky, koji je imao da zamijeni bana, »jošte nije za svoje razbojničko postupanje kažnjen«. Nastupilo je vrijeme, »da od vijećanja odustanemo i svu moć ili punovlast narodnu banu predamo« i da »mačem u ruci ljagu našu operemo« — naglašava on odlučno.

Kad je u saboru predloženo, da se nadvojvodi Ivanu ponovo pošalje reprezentacija, Vukotinić se s prijedlogom nije složio,³⁶ jer tih reprezentacija »mora gore čitav sanduk biti, koje smo poslali od onog vremena, otkad su se ovi prevrati dogodili, pa nismo niti na jednu odgovora dobili«. Ali ako se već šalje, neka se u njoj bar napomene, da se zahtijeva i odgovor.

Uz financijalni prijedlog, da se za potrebe domovine uzajmi pola milijuna forinti, Vukotinić je zatražio,³⁷ da se uzajmi milijun forinti. Njegov je zahtjev primljen s općim odobravanjem, a s njime se složio i sam ban. A kad je zastupnik Lipovčić predložio, da se uzajme dva milijuna i da se kasnije razrežu kao porez, »jer sada nije probitačno u puk dirati«,³⁸ Vukotinić se tome usprotivio i istakao, da će se »vavijek u puku za porez otpor naći«, a sad su »vremena, kad se ne smijemo bojati«.

Protivno mišljenju većine zastupnik Metel Ožegović predložio je u saboru, da se nadvojvodi Ivanu, kojemu je dvor povjerio, da izmiri Hrvate i Mađare, opet pošalje reprezentacija s molbom, da hrvatski sabor proglašiti zakonitim i da potvrdi olakšice Granici, koje je sabor upravo zaključio. S tim se prijedlogom složio i Franjo Kulmer, ali Vukotinić je oštro reagirao: »Ja sam se gotovo uplašio, kad sam opet čuo govoriti o projektu nekakve reprezentacije. Ne znam, zašto g. Ožegović uvijek nekakav legalni put napominje; meni se čini, da je danas ono legalno, što vodi k svrsi, koju smo si opredijelili; a kamo će nas taj stari legalitaš dovesti, svaki pametni čovjek može lasno predviditi. Mi nadvojvodu Ivana samo kao posreditelja tog namjerenoga pomirenja priznajemo, a u drugom poslu njegovu vlast ne priznajemo. Granica je jedina tako rekuć naša potpora — al granica se nahodi u nuždi i traži pomoći: treba joj dakle odmah u pomoć priskočiti, ako se želimo na nju osloniti. — Manimo

³³ 5. sjednica od 9. VI.; *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 60 od 13. VI., str. 243.

³⁴ 7. sjednica; *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 63 od 20. VI., str. 253.

³⁵ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 68 od 1. VII., str. 274.

³⁶ 11. sjednica; *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 69 od 4. VII., str. 279.

³⁷ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 70 od 6. VII., str. 282.

³⁸ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 71 od 8. VII., str. 285.

se dakle tih projektah stare škole, dajmo tiskati ove zaključke te ih razasla-
ljimo po svojoj granici i uvedimo ih u život.«³⁹

Kad se ban Jelačić vratio iz Innsbrucka, Vukotinić u svom članku *Mi i pacifikacija sa Mađarima*⁴⁰ žali, što je ban time izgubio vrijeme, jer »svrha putovanja njegovoga ostala je bez ploda«. Vukotinić indirektno navodi »prazne« i »žalosne« riječi, koje je kralj izrekao, t. j. »da on odbor naš kao saborski odbor ne može pripoznati, buduć je prije već zabranio držanje sabora, nego da je odredio c. k. nadvojvodu Ivana za posrednika među nami i Mađarima«. On tu odaje čast nadvojvodu Ivanu, ali misli, da nadvojvoda za pomirenje ne može učiniti ništa, a Hrvati opet ne mogu stupiti u pregovore s Mađarima, koji su im nanijeli tolika zla: »Hotjeli su nam uzeti ime narod, hotjeli su nam savez sa Slavonijom prekinuti, Primorje i Rijeku uzeti, jezik svoj mađarski nariniti, granicu pod svoju komandu spraviti, hotjeli su nam bana — srce i dušu našu — izbaciti, prodati, ocrniti, — nepoštenim, ružnim načinom, — hotjeli su braću našu srpsku utamaniti, i njih već silom oružja podjarmiti, — nakanili su Slovake, one prvobitne junačke sinove karpatskih gora izbri-
sati iz broja naroda...« Budući da mađarski zakonotvorci ne štuju ničija prava, Hrvati se s njima ne će ni miriti ni pogađati — ističe Vukotinić.

Kad se otprilike tri sedmice kasnije o pacifikaciji raspravljalo u saboru, on je izjavio, da »Mađari s nama ne će pacificirat, buduć nas rebelim nazivaju«, i predložio je, »da se oružanje puka nastavi, tim više, jer ona diplomacija bogme čisto drukčije postupa, koja ima oružje za plećima«.⁴¹

Iz saborskih se izvještaja vidi, da Vukotinić u saboru nije govorio ni često ni mnogo (manje nego na pr. Kukuljević ili Nemčić), ali njegove riječi odaju, da je budno pratio tok raspravljanja. Realno promatrajući zbivanja oko sebe, tražio je, da se narod što brže naoruža i pripravi za rat s Mađarima. On je već tu očitovao istu nepomirljivost i borbenost, koju je kasnije i dokazao, kad je među prvima sa svojom četom pohrlio na bojište.

IV.

Među onima, na koje se Jelačić u prvo vrijeme svoga banovanja najviše oslanjao, koje je cijenio i od kojih je tražio suradnju, nalazio se i Vukotinić. Jedna od značajnih i delikatnih zadaća, koju mu je Jelačić 1848 povjerio, bila je, da na granici dočeka generala Hrabowskoga, koji je imao doći s dekretom ugarskoga ministarstva, da u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojnoj Krajini zauzme položaj kraljevskog povjerenika — a time najvišu vojnu i civilnu vlast — i da Jelačića stavi pod istragu.

I u vrijeme, kad se to događalo, a i kasnije, Vukotinić je bio svijestan, da je to vrlo važan zadatak. Zato je taj događaj nekoliko puta opisao: pod punim svojim imenom prikazuje ga u članku *Nešta a Hrabowskom*⁴² zatim

³⁹ *Novine d. h. s.* XIV, 1848, br. 73 od 13. VII., str. 294.

⁴⁰ *Sarobske novine* 1848, br. 11 od 30. VI., str. 41.

⁴¹ *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 76 od 20. VII., str. 306.

⁴² *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 70 od 6. VII., str. 283—284.

ga iznosi u svojim *Uspomenama iz g. 1848.*,⁴³ dotiče ga se i u svom *Vjekopisu*, a u *Kratkim crticama iz moga života*⁴⁴ samo ga usput spominje među ostalim svojim dužnostima u Četrdesetosmoj. Iz te literature dobiva se ovakva slika toga događaja.

Hrabowsky je imao stići u Zagreb 27. svibnja.⁴⁵ Izvršujući Jelačićev nalog, Vukotinić mu je pošao ususret s odredom vojnika (prema članku u *Novinama* sa četrdeset, a prema *Uspomenama* i *Vjekopisu* sa dvadeset konjanika) i jednim oficirom, zaustavio ga »kod Gradca, tamo, gdje se na mostu glogovničkom dijeli županija križevačka od regimente križevačke« (*Novine*) i objasnio mu, da mu se dalje putovanje ne dopušta, »budući je poslan od ministrija mađarskoga, koga pridružene kraljevine ne priznaju i nikada priznati ne će« (*Novine*). Zatim ga je zamolio, da u njegovoj pratnji pođe na biskupsko imanje Gradec, gdje će razgovarati s banom, a poslije razgovora treba da se istim putem vrati.

Vukotinić u navedenom članku »od riječi do riječi« na njemačkom jeziku navodi, kako se Hrabowsky uznemirio, kad je vidio, da mu se događa nešto, što bi moglo biti na štetu njegovu ugledu.

Pošto je održan razgovor između Jelačića i Hrabowskoga, a nakon toga i svečani objed s uzajamnim zdravicama, Vukotinić je nesuđenog povjerenika otpratio do granice. Razumije se, on je s Hrabowskim postupao prema pravilima diplomatske učtivosti.

No kasnije je Vukotinić stekao uvjerenje, da je Hrabowsky »laža, čovjek bez karaktera«, koji je otišao »obećavajući nam sve dobro i lijepo, ljuteći se na mađarski ministrijum i ogovarajući čine Mađara... ali eto, što sada radi, buni Slavoniju sve do dan danas i ugnjetava Srblje...« (*Novine*). Zato je kasnije Vukotinića užasno peklo, što su takvu čovjeku Hrvati nazdravili.

Značenje Vukotinića kao političke ličnosti vidi se i po tome, što je u hrvatskom saboru g. 1848⁴⁶ — zajedno s Ivanom Kukuljevićem, Mojsijem Georgijevićem i Josipom Žuvićem — izabran, da kao poklisar pođe na austrijski državni sabor, koji se uskoro imao održati u Beču. Vukotinić je u hrvatskom saboru odmah naglasio, da je to poslanstvo veoma važan zadatak, koji poslanici sami ne bi mogli riješiti; zato je predložio, da se izabere odbor, pa da članovi odbora izrade glavna načela, kojih će se poslanici držati. Njegovu se prijedlogu priključio i Kukuljević. U saboru se raspravljalo i o tome, hoće li izabrani poslanici u austrijskom saboru govoriti hrvatski ili njemački. Zaključeno je, da govore onako, kako bude govorila većina, a to je značilo njemački. Ban je na idućoj sjednici (šestoj) predložio, da se odluka o tome prepusti samim poslanicima.

O tom poslanstvu Vukotinić je u *Slavenskom Jugu* objelodanio članak pod natpisom *Otvoreno izvješće poklisara jednog hrvatsko-slavonskog iz sabora bečkog*.⁴⁷ Tu ističe, da su poslanici doduše sedamnaest dana boravili u

⁴³ *Vijenac* XIII, 1881, br. 10 i dalje. O Hrabowskomu v. u br. 23 od 4. VI., str. 362.

⁴⁴ *Vjekopis* i *Kratke crtice iz moga života* čuvaju se kao rukopis u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Historijski institut). Sign. XV—17.

⁴⁵ Isp. Pacelovo pismo A. T. Brliću. *Narodna Starina* 35, str. 92.

⁴⁶ 5. sjednica od 9. VI.; *Novine d.-h.-s.* XIV, 1848, br. 60 od 13. VI., str. 243.

⁴⁷ *Slavenski Jug* 1848, br. 9 od 25. VIII., str. 37. Izvještaj je pisan 8. VIII.

Beču, ali austrijskom saboru nisu podnijeli izjavu, koju im je povjerio hrvatski sabor, t. j. »da kraljevine ove žele uzdržati cjelokupnost Austrije, i da uslijed toga pristaju na centralizaciju ministerijâ: za financije, rat, trgovinu i izvanjska djela i osim toga pako da polag načela slobode, jednakosti i bratinstva svakomu narodu svoje unuternje upravljanje i zakonotvorstvo glede svojih posebnih poslova netaknuto ostane.« — Vukotinović dalje iznosi, da poslanici nisu našli oslona ni kod nadvojvode Ivana, koji ih je doduše lijepo primio, a ni kod novoosnovanog ministarstva, koje je opterećeno teškim poslovima i velikom odgovornošću. A u mladom bečkom saboru Nijemce i Slavene dijeli antipatija; Nijemci bi htjeli da na umjetan način postignu majoritet, iako su Slaveni u većini, pa zbog toga u saboru paze na sve, što je u vezi sa slavenskim interesima, a ujedno u svakom pitanju, koje postavi Slaven, naslućuju panslavizam. Zbog toga je taj sabor bio nepripravan da riješi taj važni zadatak, koji su poslanici iz Hrvatske željeli iznijeti. Prema tome, oni ni tu nisu našli oslona.

Dalje Vukotinović u svom izvještaju iznosi, kako su se u tom hrvatskom odboru mišljenja članova nakon toga podijelila. Jedni su bili za to, da se nalog hrvatskoga sabora točno izvrši, a Vukotinović se tome protivio, jer je držao, da poslanici nisu »slijepe mašine«, koje treba da bez rasuđivanja učine ono, što im je povjereno, pa makar prilike za to bile i nepovoljne. Poslanici su zaključili, da štampaju proglas na austrijske narode, u kojem će pravilno prikazati odnose između Hrvata i Mađara, jer je dotad austrijska javnost o tim odnosima bila obaviještena samo iz mađarskih vrela, a to znači nepravilno.

Na kraju svoga članka Vukotinović kaže, da su Hrvati i Slavonci spremni da za Austriju kao savez slobodnih i ravnopravnih naroda učine sve, pa da i povuku mač, ali da je silom, protiv njezine volje, podržavati ne će. »Ja volim nikakovu Austriju, nego Austriju staru, reakcionarnu, neslobodnu; Ausfriju, u kojoj će biti Slavanj podrepica kao što je dosada bio;...« — dodaje Vukotinović u bilješci ispod crte.

Proglas, koji Vukotinović spominje u svom izvještaju, izdan je u srpnju 1848 pod natpisom *Die Kroaten und Slawonier an die Völker Oesterreichs*. Članovi odbora nisu ga pojedinačno potpisivali, pa umjesto potpisa stoji samo *Die kroatisch-slavonischen Deputirten*. Štampan je u deset tisuća primjeraka, pa je jedan sačuvan i u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Prema Vukotinićevu članku bečko je općinstvo za nj pokazalo velik interes.

Ukratko bi se moglo reći, da taj proglas sadrži troje: naglašava želju Hrvata za cjelokupnošću Austrije na bazi ravnopravnosti, prikazuje prošlost Hrvata i iznosi nasrtanja Mađara na hrvatska državna prava i hrvatski jezik.

Po stilu i sadržaju proglašenja može se razabrati, da je kod njegova sastavljenja Vukotinović imao mnogo udjela. Pojedini su odlomci u vezi s njegovim člancima, koji su pisani za domaću štampu toga vremena. Drugi opet podsjećaju na Kukuljevića. Moglo bi se čak pretpostaviti, da su od četiri člana odbora taj proglas sastavljala uglavnom dvojica: Vukotinović i Kukuljević.

Tu svoju političku misiju Vukotinović spominje u *Vjekopisu*, zatim ukratko u *Kratkim crticama iz moga života*, a nešto opširnije, ali ne spominjući imena članova toga odbora, i u svojoj knjizi *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji*. Prema toj knjizi svrha je dogovora bila, da se osnuje austrijsko-hrvatski savez, u koji bi Hrvati pristupili, ako »osim jednog skupnog financijskog

i bojnog ministerija naša starodavna prava netaknuta ostanu. Našu domovinu urediti, i upravljanje rukovoditi želismo mi; — u suglasju naravski tako, da bi se uzdržanje Austrije sve većma utvrdilo.«⁴⁸ Do sporazuma nije došlo, jer »vrijeme smeteno ne daje činiti, što bi trebalo; makinacije frankfurtista bunile su Bečane, rat mađarski buknu sve jače... i sabor austrijski bijaše rastjeran.«⁴⁹ Zapravo je austrijski parlament smatrao, da pregovori s predstavnicima hrvatskog sabora prelaze njegovu kompetenciju.

Kad je u mjesecu srpnju 1848 ban Jelačić pozvan u Beč na pregovore o sređivanju odnosa između Hrvatske i Mađarske i o eventualnom pomirenju, u njegovoj se pratnji uz ostale nalazio i Vukotinić. U članku *Što bog daje i sreća junačka!*,⁵⁰ gdje prikazuje Jelačića i njegovu djelovanje, zatim u svojim *Uspomenama iz g. 1848.*,⁵¹ pa i u *Kratkim crticama iz moga života*, on se potanko sjeća svega, što se tih dana u Beču događalo: i banova govora, »koji su jedni povlađivali, drugi pak psovali«, i slavlja, koje je Jelačić tamo doživio, a i protesta čete »revolucionara, frankfurteraca«, koji su pred zgradom, gdje je ban odsjeo, započeli demonstracije vičući »nieder mit Jelačić«, »dočim su ružnu svoju pjesmu ‚Fuchslied‘ pjevali«; ali kako su zametnuli neravnu borbu, osamnaest je »nemirnjaka« uhvaćeno.

Osim političkih Vukotinić je 1848 vršio i jednu političko-upravnu funkciju,⁵² t. j. postavljen je za povjerenika kod sekvestrirana tridesetnice. Ta je dužnost Vukotiniću povjerena na početku Jelačićeva vladanja u Hrvatskoj, kad se činovnici, koji su ubirali tridesetnicu, nisu htjeli pokoriti banskom nalogu, da se taj dohodak predaje hrvatskoj vladi, nego su ga predavali ugarskoj općoj komori u Budimu. Uz asistenciju jednog odreda zagrebačke narodne garde Vukotinić je svaki mjesec preuzimao novac i tridesetniku izdavao namiru, a novac uručivao hrvatskim vlastima. Kad se ni nakon tri mjeseca činovnici nisu htjeli pokoriti banskom nalogu, vlada je Vukotiniću dala ovlast, i on ih je uklonio.

V.

Čim se u Zagrebu i u pokrajini počela osnivati narodna straža, Vukotinić joj je bez oklijevanja pristupio i odmah organizirao mobilnu četu križevačke županije. Jelačić ga je imenovao potpredsjednikom odbora za obranu domovine (predsjednik je bio grof Oton Sermage), zapovjednikom i kapetanom križevačke čete, a naskoro ga je banski namjesnik Mirko Lentulaj unaprijedio za majora (četnika). Kad je Jelačić na početku hrvatsko-mađarskoga rata zauzeo Međimurje, Vukotinić je sa svojim dobrovoljcima — pod vrhovnim zapovjedništvom baruna Benka — osiguravao granicu na Dravi. Kakve su prilike vladale na tom dijelu bojišta, kako su vojnici bili opremljeni i kako se ratovalo, najbolje se razabira iz dopisa, koje je Vukotinić odanle slao za *Slavenski Jug*.

⁴⁸ *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji*, str. 10.

⁴⁹ O. c., na istom mjestu.

⁵⁰ *Leptir* za god. 1860.

⁵¹ *Vijenac* XIII, 1881, br. 23, str. 363.

⁵² *Uspomene iz g. 1848. (Vijenac XIII, 1881, br. 12, str. 186—187), Kratke crtice iz moga života i Vjekopis.*

Upravo iz Vukotinovićevega pera i potječe najveći dio *Vijesti sa bojišta slavensko-mađarskog*, koje je donosio *Slavenski Jug*. U njima se prikazuju pojedine borbe s Mađarima — i one, koje su završile pobjedom hrvatske vojske, a i jedna, u kojoj je ta vojska doživjela katastrofalan poraz. Iz njih se dalje vidi, da su hrvatski dobrovoljci u početku rata bili gotovo goli i bos, bez najpotrebnijeg oružja, a usto nedisciplinirani, jer je broj oficira u razmjeru s brojem momaka bio malen.

Zapovjednici su četa po svom civilnom zanimanju većim dijelom pripadali staležu županijskih sudaca, pa *Slavenski Jug* za njih kaže, da se »možda bolje na polju Verböczijevom negoli na međumurskom kretati znadu«. ⁵³ Tu zamjerku pribavili su sebi oficiri narodne straže već spomenutim porazom, kojim je Međimurje, mjesec dana nakon zauzeća, opet bilo izgubljeno. ⁵⁴

Na vijest o tom događaju generalmajor Bogović uputio se dubravačkom brodu da stvar ispita. U svom izvještaju ⁵⁵ kao glavnoga krivca spominje pukovnika Bornemisu, ⁵⁶ kojega je kod dubravačkoga broda našao »sama samcat«, jer je svojih tisuću ljudi »na cjedilu ostavio«. A major Vukotinović, kojega spominje uporedo s Bornemisom, »dobjegao je već prije mene u raspuštenom bijegu, bez da bi neprijatelja samo vidio bio«. Bogović je utvrdio, da se neprijatelj sastojao od svega nekoliko ljudi, pa je — ne uzimajući u obzir neuvježbanost vojnika, a i oficira — bjegunce oštro osudio istakavši na kraju izvještaja, »da je nečuvena za ovo nekoliko Hrvata sramota, da su prije, nego bi neprijatelja vidjeli, pobjegli, pače, da su časnici svoje ljude ostavili«.

I Vukotinovića su dakle ubrajali među krivce za gubitak Međimurja. Da bi se opravdao, on u *Slavenskom Jugu* ⁵⁷ prikazuje taj poraz, a uredništvo prikaz popraćuje napomenom ispod crte, da se krivnja za povlačenje bacala na vođe, među kojima se nalazio i pisac toga članka. Uredništvo ističe, da ne želi nikoga osuditi prije, nego što taj ima prilike da se opravda, pa zato i donosi Vukotinovićeve sastavak.

U tom članku Vukotinović — s punim svojim potpisom — opisuje panički strah i bijeg svoje čete, a i svoj, ali se ispričava time, što su se Hrvati u Kotoribi nalazili usred Međimuraca, koji su bili skloni Mađarima: «... Ja sam Kotoripčanom često govorio, da mi njima dobro hoćemo, da su oni kano Hrvati pravi brati naši i t. d. ... ali su na to slatke mi dajući riječi i psujući Mađare s očima si namigivali, tako da je spaziti bilo moći, da oni istinu ne govore.« Vukotinović je bio vrlo zabrinut, jer je vidio, da su zbog neprijateljstva međumurskih seljaka on i njegovi ljudi »kano u mesnicu poslani«. Imao je nešto više od tisuću ljudi, koji su, prema njegovu opisu, bili neuvježbani, »bez bajoneta i skoro bez municije«, a upravo bijedno obučeni. Otprilike stotina imala je muškete, a četiri do pet stotina bilo je oboružano — kopljima.

⁵³ *Slavenski Jug* 1848, br. 33 od 20. X., str. 129, *Vijesti sa bojišta slavensko-mađarskog*.

⁵⁴ V. opširnije o tome kod R. Horvata, *Hrvaski pokret u zimi god. 1848.*, IV, Zagreb 1899, str. 29 i d.

⁵⁵ *Izvješće g. general-majora Bogovića g. županu sl. županije križevačke u Križevcih o zadnjih međumurskih događajih. Novine d.-h.-s. XIV, 1848, br. 117 od 24. X.*, str. 469.

⁵⁶ Pukovnika Bornemisu, kao zapovjednika onog bataljuna, koji je izgubio najveći broj ljudi, oštro je osudio i *Slavenski Jug* (1848, br. 34 od 22. X., str. 134, i br. 35 od 25. X., str. 139).

⁵⁷ O. c. 1848, br. 36 od 27. X., str. 143.

Taj je događaj doveo do naredbe banskoga namjesnika Lentulaja, da se svaka pojava nediscipliniranosti ima kazniti primjerenom kaznom: »Tko god se usteže proti neprijatelju vojevati, tko u mejdanu bojazljivo zaostaje, a još većma tko pobjegne, ima se objesiti. Svaki časnik u ime svojega poštenja dužan je takovoga vojnika-nevjeru namah posjeći, kad bi sramotno bjegunstvo za vojsku opasno biti moglo.⁵⁸

Tek poslije toga poraza, pošto je Međimurje ponovo zauzeto, Vukotinićeva je četa dobila 660 mušketa, pa je Vukotinić sad bio zadovoljan s naooružanjem, ali je i dalje jadikovao nad takvim vojnicima, »koji se jedan dan prije uče poznati pušku, nego što idu pred neprijatelja, i gdje svaki radi šta hoće, i gdje skoro nitko zapovijedati ne može; gdje se časnici sami postavljaju, a nitko ne će da sluša drugoga«. On je odboru županije križevačke predložio, »neka se garde organiziraju strogo, neka se časnici imenuju od generala, ili od vijeća banskog ili od svijetlog bana«; a ako se to ne učini skoro, garda će se raspasti.

Vukotinićevo ogorčenje zbog toga, što su ga napali u vezi s porazom u Međimurju, nije izbilo odmah, jer je u početku možda i sam bio zaplašen, nego tek kasnije, kad je događaje promatrao iz izvjesnog razmaka i kad su se duhovi donekle smirili. Prema njegovim izvještajima o stanju vojske krivnja zbog bijega ne bi mu se mogla pripisati.

U svojim *Vijestima* on se ne tuži samo zbog toga, što je vojska neopremljena i nenaoružana, nego i zbog nestašice oficira i nehaja pozadine prema onima, koji se nalaze na ratištu. Na otprilike tisuću i pet stotina dobrovoljaca Vukotinić je imao četiri do pet oficira.⁵⁹ U jednom dopisu njegov oficir Dragić traži, da budu mobilizirani i oni mladi ljudi, koji nisu u redovnoj vojsci, a nisu se javili ni u narodnu gardu; potrebno je, da i takvi vide, kako se živi na bojištu:«... čini mi se, ako se ne varam, da bi se našlo mladića i puno velikih rodoljuba, koji bi mogli na Dravu doći, da znadu, kako se spava u kolibi, da čuju, kako ugodno šušti Drava, da prouče, kako je čovjeku oko srca, kad puške pucaju i taneta zviždaju. — Ono su domoroci, koji su ovamo došli; oni kažu pripravnost i dobru volju, s kojom podnašaju vjetar, kišu, zimu i višeput glad i žeđu; oni nisu, koji doma počivaju pod izlikom svakojakih poslova, a nije drugo, što ih drži doma, nego c o m m o d i t a s, ugodno življenje, — i strah.«⁶⁰ Vrlo je vjerojatno, da je pri sastavljanju toga članka sudjelovao i Vukotinić.

God. 1849, 6. siječnja, križevačka je četa dobila nalog, da se iz Velikog Bukovca, gdje je dotad boravila, premjesti u Varaždin. Budući da je bila jedna od prvih, koja je prihvatila oružje, zaključeno je, da bude i među prvima, koje će biti oslobođene vojnih dužnosti. Četa je 18. ožujka ostavila Varaždin i krenula u Križevce, da na zahtjev vojnika tamo bude raspuštena, ali s time, da se u slučaju potrebe na poziv opet organizira.⁶¹

Vukotinić se poslije toga vratio na svoje mjesto velikoga suca u Križevcima, na kojem je ostao do 1854, kad je otpušten iz službe.

⁵⁸ *Slavenski Jug* 1848, br. 37 od 29. X., str. 146.

⁵⁹ *Slavenski Jug* 1848, br. 40 od 5. XI., str. 158, br. 49 od 26. XI., str. 192 (1941) i drugdje.

⁶⁰ O. c. 1848, br. 41 od 8. X., str. 161—162.

⁶¹ *Isp. Uspomene iz g. 1881.*, br. 20 i 21.

VI.

Iako se na prvi pogled može činiti, da rasprava *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji* ne ide u okvir ove radnje, jer ne iznosi događaje iz Četrdesetosme, ipak je potrebno, da se ona potanje prikaže, ne samo zato, što se ovdje tako često spominje, nego upravo zbog toga, što opisuje prilike u Hrvatskoj u razdoblju, koje je usko povezano s hrvatsko-mađarskim ratom i neposredno se nadovezuje na kompleks zbivanja u Četrdesetosmoj.

Ta je rasprava izišla anonimno. Pisana je na kraju 1950 kao oštra kritika događaja i prilika u protekloj godini, t. j. neposredno nakon hrvatsko-mađarskog rata, a izdana je negdje na početku 1851 u Zagrebu. Njezin sadržaj opravdava anonimnost, pogotovu ako se ima na umu, da je pisana i štampana u vrijeme, kad je apsolutizam već postojao, premda još službeno nije bio nastupio. U času, kad je izišla, taj režim još nije bio umrtvio duhove, pa je pisac imao snage da se dotakne svih važnijih problema toga vremena i da ih iznese na prilično buntovan način, ali ipak — anonimno.

Po stilu, po prikazu situacije u zemlji i po političkim naziranjima na prvi se pogled može naslutiti, da je autor te male knjige Vukotinović. To je pretpostavljao već i Kukuljević pa ju je u svojoj *Bibliografiji hrvatskoj*⁶² naveo doduše kao anonimnu, ali je tu iznio i svoju slutnju, da joj je autor Vukotinović. U njoj ima čitavih odlomaka, koji podsjećaju na pojedine dijelove u Vukotinovićevim radovima. Autorovo mišljenje o problemu plemstva ili puka, pa prilaženje tim problemima, jednako je Vukotinovićevu mišljenju, iako s malim odstupanjima, koja su nastala zbog promjene prilika u zemlji. Usto se i neke izreke, pa i pojedine riječi, koje su karakteristične za ranija djela Vukotinovićeve (na pr. za *Zimske misli*, 1842), javljaju i u ovoj knjizi. Svoje raspravljavanje Vukotinović tu završava riječima: »Bog s nami i naša sreća junačka!«, a te je riječi (malo izmijenjene)⁶³ kasnije stavio na početak i na kraj svoga anonimnog nekrologa banu Jelačiću u almanahu *Leptir* (za g. 1860).

Ta je Vukotinovićeve rasprava vapaj razočaranoga i ojađenog čovjeka, koji je nakon događaja u Četrdesetosmoj naslutio, da se Hrvatska približava razdoblju mraka. Tu se javljaju i ponavljaju riječi *nezadovoljstvo, tuga, žalost, samoća, jal* i t. d., pa izreke: »Čovjek ostat će uvijek čovjek... sam sebi neprijatelj najveći!...«; »sve je zaspano, bolesno, slabo«, »politički naši karakteri neizraženi su samo obrisi, kano sjene«, plemstvo »nema više svojstva i kreposti«, žene i djevojke su »cvijet bez mirisa« — pa autor odvrća svoje lice od »tužnih slika ovih«, koje mu »srce režu«.

Na samom početku pisac prikazuje uznemirenost u Evropi i položaj, u kojem se ona nalazi, a koji on naziva velikom bolešću: »Razuzdanoj strasti među opisati nemoguće postaje, i sve, bilo krivo ili pravo, bilo dobro ili zlo, bilo plemenito i kreposno — u blato se vuče! Zemljak proti zemljaku se diže, brat brata napada, otac proklinje sina, žena izdaje muža... sve je rastrgano, uništeno!... Parlamenti, skupštine i sabori kroje sisteme, risaju carstva i republike, i prije svršetka svoga rastjera ih baklja rata domaćeg i pruža priliku trećemu, koj ih podjarmi. Što jedni doma za se stvorit kane, to im oduzme

⁶² I. Kukuljević, *Bibliografija hrvatska I*, str. 45, br. 502.

⁶³ »Što bog dađe i sreća junačka!« — To je inače bilo Jelačićevo geslo.

susjed; jedan narod drugomu ruke veže, i dočim druge tlači, te stan im ruši, njemu to isto od drugih doma biva! Mnoštvo nikad samostalno ne radi, već je vodi sebičnost pojedinaca, sad ovamo, sad onamo, i uvijek jedne proti drugim!« (Str. 5—6.) Pošto se dotakao nezadovoljstva, koje vlada u Njemačkoj i Francuskoj, Vukotinić prelazi na nezadovoljstvo u Hrvatskoj, koje nije iste vrste i »ne izvira iz sanjarija, nego iz ozbiljnih rana, koje de facto postoje« (str. 8). Prilike u Hrvatskoj prikazuje ovako: »Naša konstitucija nam je uzeta i sva prošasnost historička uništena. — Autonomija županija je prestala; narod je isključen od upliva u životu političkom; novo činovništvo stenje pod jarmom birokratičkim; putem patenta nam se zapovijeda; porez se pravi, vojnici se uzimlju brez pitanja; štampel se uvađa, Verzehrungssteuer pred vratima stoji; žandarmerija nas maltretira; kuće naše županijske su nam uzete; prava nova, nepoznata, nenavadna nam se prepisuju, i inostrani dolaze, da nas ravnaju; vlada nam povjerenje ne ukazuje; i pod zaštitom centralizacije nijemčinu uvađa.« (Str. 9.)

Carski manifest, koji je izdan pošto je ugušena mađarska revolucija, ublažio je Vukotinićevu mržnju na Mađare, pa on u toj brošuri objašnjava, da su Hrvati bili primorani da ustanu na obranu svoga narodnog života od nepravednoga postupka »braće naše ustavne Mađara«. Tu on neprikriveno iznosi i razloge, zašto su Hrvati pristali uz Beč: »Čuteći našu političku nezrelost i videći, da se zasada s Mađari prevelikom oholnostjom uspaljenimi složiti ne mogosmo, prislonili smo se nasljednim državama austrijskim, istinski i srdačno želeći, da se Austrija uzdrži i da bude kano uzajemni savez austrijskih naroda čuvar i branitelj jedan drugomu...« (Str. 10.)

Vukotinić jadikuje i zbog načina, kako se nanovo organizira zemlja: ruši se staro, a ne zna se stvoriti novo, bolje; tuži se na činovnike, koji su »otajstvom birokracije okruženi« i nikad ne će steći povjerenje naroda, žali, što narodnost nije osigurana po načelu ravnopravnosti, što hrvatski jezik nema diplomatskoga prava, jer je njemački prevladao. Misli, da bi Austrija kao »malen komadić zemlje« trebala da više cijeni Slavenstvo i da bude svijesna, kako bez Italije i Mađarske, bez Čeha i Hrvata ne znači ništa.

Vukotinić je sve do 1838 plemiće povremeno napadao zbog njihova odnosa prema seljaštvu. Ali nakon događaja u Četrdesetosmoj kod njega zajedno s razočaranjem nastupa i prijelom u odnosu prema plemstvu. To se jasno vidi iz spomenute njegove knjige, gdje o tom problemu govori ovako: »Aristokracija je porušena; ona ne može škoditi, istina, nu ne može niti hasniti; ako je bila narodu — ili bolje jednoj stranki njegovoj teretna — to ona bijaše također vladi uvijek na putu, jerbo se je nje zaradi mogućnosti njezine bojala; aristokracija je branila svoja prava, nu zastupala je također moćno interese cijelog naroda; ona je porušena; pitam, šta je na njezino mjesto stupilo?... Je li demokracija?... Gdje je? Šta čini sada?... O njoj se ništa ne zna... Aristokracija bijaše iz naroda proizašla, s njim skopčana, kroz mnogovrsne interese usko svezana bila je od naroda nerazdjeliva, sad će se stvoriti birokracija, koja hiljadoglavna hidra osobitu će načinjati kastu uvijek od naroda odcijepljenu... Dobro je, kad je aristokracija pala, neka leži; sama si je kriva; nu oni, koji su ju rušili, dužni su da iz podrtinah njezinih ili namjesto nje nešta drugog krepkog stvore; jerbo rušiti nije dosti, nego popraviti, zidati valja. Ja ne ću nipo-

što da branim feudalizam i aristokraciju, samo žalim, da ondje, gdje prije nešto bijaše, sad ništa ne vidim.« (Str. 18—19.) Vukotinić osuđuje naročito ono visoko plemstvo, koje se iznevjerilo narodu i stidi se nazvati njegovim imenom, koje je primilo njemačku i francusku obrazovanost, a kojiput je zbog prihvaćanja engleskih običaja postalo i smiješno. Plemstvo nema više onog značenja, koje je imalo u vrijeme ratova s Turcima; nema više dobrih strana, a nema ni pogrešaka — »ostade samo opakost, gdjegdje dobra volja bez jakosti, skoro svigdje siromaštvo« (str. 25).

Potkraj svoga izlaganja Vukotinić baca kritički pogled na posljednja desetljeća hrvatskoga narodnog života pa kaže, da je narod duboko pao i da je narodni život jedva spasen, »što svakako samo nekim mužem, koji su literaturu našu obrađivali, zahvaliti imademo« (str. 21). On vidi mnoge zle strane u Hrvata, ali jedno im značajno djelo ipak pripisuje, naime nastojanje oko zbližavanja i povezivanja južnih Slavena, koje se provodilo u vrijeme ilirizma: »Hrvatom ostat će u ostalom velika zasluga, da su ideju probudili od jugoslavenstva; ideja će rasti, oživiti, i druga jugoslavenska će nas braća s vremenom natkriliti.« (Str. 26.)

Ovdje su izneseni samo glavni obrisi te značajne Vukotinićeve rasprave. Ona je upravo vrelo, iz kojega može bogatu građu crpsti svaki onaj, tko se bavi proučavanjem toga razdoblja u životu hrvatskog naroda. Dosad je bila slabo iskorišćena, jer se za nju gotovo i nije znalo.⁶⁴

VII.

Spomenuto je, da je Vukotinić u događajima oko 1848 zauzimao značajno mjesto. On je bio jedan od onih, koji su Jelačiću bili bliski i koji su u njega polagali nade. Vukotinić je — kao i drugi manje ili više napredni narodni radnici, a jednako kao i Jelačić — u to vrijeme mislio, da se Hrvati mogu spasiti pred Mađarima i njihovim sve većim zahtjevima samo tako, ako se što više približe Austriji, dakako ustavnoj i demokratskoj.

G. 1860, nekoliko mjeseci nakon Jelačićeve smrti, kad su Hrvati već bili prebrodili teške godine apsolutizma, Vukotinić piše Jelačiću nekrolog pod natpisom: *Što bog daje i sreća junačka!*,⁶⁵ u kojem opisuje njegov život i prikazuje tok hrvatsko-mađarskog rata, hvali Jelačića kao političara i odušev-

⁶⁴ Zahvaljujem Bartolu Zmajiću, arhivaru Državnog arhiva u Zagrebu, što me je na tu knjigu upozorio.

⁶⁵ Almanah *Leptir* za g. 1860. — Da je autor toga anonimnog članka uistinu Vukotinić, može se utvrditi po sličnostima odnosno gotovo istim rečenicama, koje se nalaze u tom nekrologu i u Vukotinićevim *Kratkim crticama iz moga života*, zatim po stilu, koji ima sve oznake Vukotinićeva načina pisanja, po prijateljskom odnosu, koji je vladao između Jelačića i Vukotinića, a i po tome, što je Vukotinić od g. 1859 do 1861 uređivao spomenuti almanah. Kao dokaz za tu tvrdnju može poslužiti i moto, koji stoji iznad članka, a uzet je iz Bérangerove pjesme *Les souvenirs du peuple*: On parlera de sa gloire (! O.Š.) — Sous le chaume bien longtemps. Vraz i Vukotinić bili su prvi i u svoje vrijeme najbolji poznavaooci Bérangera kod nas. Stihove iz Bérangerovih pjesama Vukotinić i inače često upotrebljava kao moto, a za neke je svoje pjesme našao poticaj upravo u toga francuskog pjesnika.

ljava se njegovim ratnim uspjesima. No, ipak ne želi da donese definitivnan sud ni o njemu kao o banu, ni o njegovim političkim potezima. »Što je Jelačić ban, kao ban, kao vrhovni upravitelj radio, to nije moguće prigodom ovom potanje opisati; mi stojimo pod golemim dubom, preblizu smo, ne možemo ga dakle pravo ni vidjeti, još manje pregledati; čini i događaji prenovi su, njih valjanost, il neshodnost sada se suditi ne može, dok stvari ne postanu s vremenom zrelije; ljudi jošte živu, koji su s pokojnikom radili, koji su mu pomagali, koji su mu smetali... pušćajmo, da se i nad njimi sudbina svrši, pa kad sve strasti zanijeme, tada će historija nepristrano kazati, šta je Jelačić bio, šta su oni bili, koji okolo njega, što oni, koji stojahu vrhu njega. Toliko možemo međutime i sada već izreći: Jelačić je izvanredan čovjek bio; oduševljenim se Hrvatom i izgledom podaničke vjernosti ozvati mora.« (Str. XXXV—XXXVI.) Krivnju za Jelačićeve političke neuspjehe Vukotinić ovdje ne baca na njega, nego na prilike oko njega. Jelačića prikazuje kao vojnika i domoroca dušom i tijelom, koji »u politici nije bio najsretniji, jerbo okolnosti se digoše proti njemu, i sve, što god bi on poželio, to se ispunit ne mogaše; u toj okolnosti se imade potražiti glavni uzrok njegova nezadovoljstva, iz koje se porodi teška, dugotrajna, smrtonosna bolest!« (Str. XXXIX—XL.)

No, govoreći o Jelačiću kasnije, u *Kratkim crticama iz moga života* (koje su pisane svakako poslije g. 1865, jer u njima spominje događaje iz te godine), on je konkretniji; znao je, da svoje uspomene ne stavlja na papir za suvremenu javnost, nego za kasnije naraštaje, a osim toga, stvari su međutim uistinu »postale zrelije« i »strasti su zanijemile«: »Napokon došlo je do rata. Austriju nije bilo moguće ustrojiti se na ravnopravno; proti slavenskim željam radili su Nijemci, Mađari i Poljaci. Reakcija nadvlada i s njom Bach, koji je htio i Ugarsku i Hrvatsku pod jedan kalup spraviti i germanizirati. Nu upliv silne aristokracije mađarske je nadvladao. Hrvati su sami porušili svoga kancelara. — Jelačić je zalutao i nije bio kadar izvesti, što je počeo, a nije znao — oslabljen bolešću i potrt u duši — odstupiti u pravo vrijeme; zaboravio je na svoje prijatelje i preminuo je tužno (na) sramotu i propast ideje i naroda, za koje se bijaše podigo...«

U svojim *Uspomenama*, štampanima u *Vijencu*, Vukotinić Jelačića opet brani: što je Jelačić na drugoj strani Drave narodne barjake zamijenio carskima, Vukotinić to u *Uspomenama* ne smatra za izdajstvo; po njegovu mišljenju Jelačić je to učinio iz prijekne nužde: njegova vojska nije bila ni vješta ratovanju ni disciplinirana, pa se s njom nije mogao usuditi na veće akcije. Zato je, prema Vukotinićevu obrazlaganju, želio da k sebi privuče što više redovite vojske, a to je mogao samo pod carskim barjakom. »Ne da se ni to tajiti«, kaže on, »da je ban Jelačić išo dinastiju spasiti, nadajući se, da će, kad posao obavi, i za svoju domovinu izvojevati bolju budućnost.« A što je Hrvatska tako mnogo napredovala upravo u vrijeme, kad se vodio rat, a unatoč »mnogim i premnogim jadom«, Vukotinić to ovdje upisuje u zaslugu upravo Jelačiću.⁶⁶

Kad je Jelačiću stigao carski dekret od 10. VI., da se lišava banske časti i svih vojničkih dostojanstava, on mu se nije pokorio. Kako Vukotinić rado

⁶⁶ *Vijenac* XIII, 1881, br. 21 od 21. V., str. 332.

naglašava Jelačićevu vjernost prema caru, činilo mu se potrebno, da ga zbog toga u svojim *Uspomenama iz g. 1848.* ispriča, pa kaže, da on nije bio samo »vojnički sluga«, koji bi se u tom času povukao, nego čovjek, koji je volio »prkositi istim naredbama carskim, jasno videći, da uzdrmanu ruku vladarevu mora podupirati i protiv volji njegovoj.«⁶⁷

I u nekrologu i u svojim zapisima Vukotinović za Jelačića kao čovjeka ima gotovo iste lijepe riječi; on je bio »živahna srca i bistra uma«, »poetičkim duhom nadaren«, »viteškog značaja i ponašanja«, »pošten, otvoren i uljudan«;⁶⁸ »muž pun poezije i romantičnosti; Bayard⁶⁹ hrvatski — takav muž nije se mogo održati u ono vrijeme puno intriga i neistine!«⁷⁰

VIII.

Vukotinović je Četrdesetosme podizao duh, svijest i borbenost naroda više svojim oštrim i u to vrijeme stilski već vrlo izgrađenim političkim člancima nego lijepom književnošću. U *Slavenskom Jugu*, kojemu je bio suradnik, a neko vrijeme i jedan od »urednih pomoćnika«, štampana je i njegova pjesma *Na put Hrvatom*,⁷¹ koja je po svom sadržaju istodobno i budnica i davorija. Vukotinović tu poziva rod, Hrvate, neka već jednom počnu raditi i za sebe, kako ne bi uvijek bili tuđi sluge, neka ustanu i neka se složno bore pod barjakom pradjedova. Kao i nekim drugim svojim pjesmama, i ovoj je Vukotinović stavio moto iz Bérangera.⁷²

Kad je Vukotinović sa svojom četom boravio u Varaždinu, napisao je neki igrokaz, koji je tada prikazivan, ali mu danas ne znamo ni natpisa ni sadržaja, jer se nije sačuvao. Podatak o tome nalazi se u *Uspomenama iz g. 1848.*,⁷³ tu Vukotinović autora vrlo providno spominje kao »četnika V.«, a za samu dramu kaže, da je bila napisana na brzu ruku, bez većih pretenzija. Pa ipak, u to doba »teških briga i mnogih poslova« ta je drama — prema Vukotinoviću — obradovala sve, koji su prisustvovali prikazivanju, a naročito dobrog domoroca i prijatelja hrvatske književnosti generala Benka.

Inače je u Vukotinovićevu radu na lijepoj književnosti Četrdesetosma ostavila vrlo malo traga. Dok je jednu zbirku pjesama izdao 1847 (*Pjesme*), iduća je izišla tek 1862 (*Trnule*), kad su već odavna bili prohujali događaji iz Četrdesetosme i teške godine apsolutizma, koje su je slijedile. U tom razdoblju štampan je samo jedan njegov značajniji beletristički prilog, koji se odnosi

⁶⁷ *Uspomene iz g. 1848., Vijenac XIII*, 1881, br. 23 od 4. VI., str. 363.

⁶⁸ *Što bog daje i sreća junačka!, Leptir za g. 1860*, str. XXXIX.

⁶⁹ *Pierre Bayard*, francuski vitez; kao ratni suradnik francuskih kraljeva istakao se u različitim bitkama; poginuo je 1542 u Italiji.

⁷⁰ *Kratke crtice iz moga života.*

⁷¹ *Slavenski Jug 1848*, br. 22 od 24. IX., str. 88.

⁷² Vukotinović je kao moto uzeo stihove: *Viens, mon drapeau! viens mon espoir!* iz pjesme *Le vieux drapeau*. Ta je pjesma potakla Vukotinovića da ispjeva *Na put Hrvatom*; iako se tu ne može govoriti o prevođenju, pa ni o direktnom utjecaju, ugledanje ipak postoji: između obje pjesme srodnost je očita.

⁷³ *Uspomene iz g. 1848., Vijenac XIII*, 1881, br. 21 od 21. V., str. 333.

na Četrdesetosmu. To je pripovijetka *Četnik*, koja je izišla u almanahu *Leptir* za 1861. Mjesto i vrijeme događaja Vukotinić u toj noveli nigdje ne spominje, ali lako se može razabrati, da se tu iznose uspomene s bojišta u Međimurju. Sadržaj je u najužoj vezi ne samo s njegovim već spomenutim *Vijestima sa bojišta slavensko-mađarskog*, nego i s *Uspomenama iz g. 1848*. Centralna ličnost pripovijetke, četnik (major) narodne straže Ljubašinić, identičan je s Vukotinićem (neka sličnost vidi se i između ta dva prezimena), a glavni se sadržaj kreće oko događaja, koji može biti istinit: četnik Ljubašinić nastoji, da za narodnu stvar predobije jednoga od onih međimurskih posjednika, koji su se bili priklonili Mađarima, i nastojanje mu bude okrunjeno uspjehom. Uz taj glavni sadržaj kroz novelu se provlači i ljubavna fabula: četniku polazi za rukom da obrati i posjednikovu kćerku, koja je odgojena pod utjecajem kod nas izopačene njemačke i francuske kulture i koja hrvatskim jezikom ne govori osim sa služinčadi. Razumije se, na kraju ta djevojka postaje njegovom ženom.

Osim ratnih pobjeda hrvatske vojske Vukotinić u toj pripovijeci vrlo oprezno opisuje i jedno njezino povlačenje. Pritom pokušava da na humorističan način (ali zapravo bez mnogo duha) dade lik pukovnika, koji je bio vrhovni zapovjednik te čete. Po svemu se čini, da se taj opis odnosi na težak poraz hrvatske vojske u Međimurju, i da je Vukotinić svojim šaljivim prikazivanjem želio ublažiti neugodne uspomene na taj događaj.

Ta je pripovijetka slabija nego njegova ranija prozna djela, jer su se već bili ohladili i zanos i oduševljenje, koji su mu u mladosti kod pisanja pomagali. Pripovijedanje je ovdje i previše jednostavno, suho i prazno, a blijeđi humor, kojim je novela protkana, ne pridonosi njezinoj vrijednosti.

Želja za častima i odlikovanjima za Vukotinića sasvim sigurno nije bila jedini poticaj, da se prijavi u narodnu stražu i pođe na bojište. Ali ipak — on se potiho nadao, da će poslije rata za svoje zasluge dobiti nagradu. Krijući se iza četnika Ljubašinića, on ovdje kaže, da je sva njegova nagrada bila »lijepa svjedodžba, na lijepom papiru pisana«; a u isto su vrijeme drugi dobili i časti i odlikovanja. Zato se on osjetio zapostavljen pa u *Četniku* izvodi pesimističan zaključak: »Kad je čovjek strog u službi, kad pravicu ljubi, kad istinu govori, ... onda ... onda ga svijet ne trpi.«

U svojim *Trnulama*, koje su izišle 1862, Vukotinić je štampao dvije pjesme, koje su u vezi s događajima u Četrdesetosmju. U jednoj (*Otočanima*) glorificira Otočane, pripadnike brigade generala Rastića, koji su se hrabro borili kod Tapio Bičke (4. travnja 1849), a drugu (*Mrtvima*)⁷⁴ posvećuje Hrvatima i Slavoncima, koji su pali u tom ratu.

Kako se iz ovoga vidi, Vukotinić je u Četrdesetosmju i poslije nje svoj književni rad već bio počeo napuštati, jedno zbog toga, što su mu prilike, događaji i dob života nametnuli nove dužnosti, a drugo, što su došli bolji i jači književnici, s kojima se on nije više mogao mjeriti. Ti novi književnici bili su djelomice njegovi nastavljači, jer su svoj rad temeljili na onom, što je on započeo i čemu je utirao putove.

⁷⁴ U zbirci je taj natpis štampan u obliku *Mrtvina*, no to je nesumnjivo štamparska pogreška.

IX.

Još za trajanja hrvatsko-mađarskog rata u *Slavenskom Jugu* izišao je članak *Jug slavenski južnim Slavenom!*, koji je pisan na bojištu u Velikom Bukovcu 24. studenoga 1848.⁷⁵ Iz toga članka izbija golemo piščevo razočaranje zbog carskog manifesta od 3. X., u kojemu nema ni jedne riječi priznanja za Hrvate, a upućen je »narodima krune ugarske«, dakle i Hrvatima i Mađarima podjednako. To je autora dovelo do ogorčenih riječi: »Zar smo i mi buntovnici? Zar naš ban, izraz naše volje, nije ništa? Samo Windischgrätz pa c. kr. vojska? Gdje su pak oni silni naponi, oni silni troškovi, koje smo mi ubogi sebi samom ostavljeni Hrvati učinili, da vojsku složimo... Gdje su oni troškovi, koje si naš seljak pravi, da može soldatom biti za cara, pak niti glasa o narodu našem!« U tom uzbuđenom tonu pisac zamjera caru i bečkoj vladi postupak prema Hrvatima, koji su u ratu pokazali svoju podaničku odanost: »Pa kud je išla vojska naša?... Zar je za nas radila?... Nije... Beč je pokorila, i zato je Windischgrätz postao gospodarom od Austrije, a bečki njemački ministerijum vlada s nami... Čuvajte se Slaveni južni. Vi ste sve dali, što ste imali; tamo ćete ubijati Talijane, tu Mađare, a sluge ste Nijemaca! Sad će skoro na vas metnuti ruku Talijan, Mađar i Nijemac.« Naslućujući, da se približava razdoblje njemačke prevlasti u Hrvatskoj, pisac upozorava svoje sunarodnjake, neka rade, neka pišu, neka drže skupštine, neka sazovu sabor i neka mole kralja, da Hrvate ne ostavi, kao što ni oni njega nisu ostavili. On bi želio, da oko kralja, na dvoru, ne budu samo Nijemci, nego i Hrvati, a »Nijemci pak neka ne budu nad nami; mi smo ustali, da nas ne gnjetu Mađari; pak ne smijemo dopuštati, da nas gnjetu Nijemci ili ko mu drago drugi narod na svijetu.«

Ispod toga članka nalazi se, doduše, Vukotinovićevo prezime, ali on se članka kasnije odrekao. Naime, u vezi s nekom svjedodžbom, koju je tražio od D. Kušlana, tadašnjeg urednika *Slavenskog Juga*, a koju je vjerojatno trebao kao prilog molbi da bude primljen među nove organe pravosuđne uprave u Hrvatskoj, on piše Kušlanu pismo (iz Lovrečine, 2. XII. 1854),⁷⁶ u kojemu prilično uvjerljivo iznosi, kako je »vaskolik osupnjen bio«, kad je u pismu, koje mu je poslao Kušlan, pročitao, da se njegovo ime nalazi pod »onim« člankom (kojega u pismu po naslovu ne spominje); »poštenu Vam riječ zadajem, da ja nisam nikad toga lista niti nijednog iz epohe od listopada počamši, kad sam kod garde bio — i dalje sve do ožujka 849 niti vidio, niti čitao; nit sam ja u studenom 848 išta pisao; ja ni sada ne imam toga članka niti ga u ovoj okolici nigde dobiti ne mogu; nu danas — eto sad omah idem u Zagreb da ga potražim.«

Ovo se pismo može odnositi jedino na članak *Jug slavenski južnim Slavenom!* Ako je Kušlanovo pismo Vukotinoviću uistinu bila prva vijest o njegovu potpisu pod tim člankom, onda je uskoro nakon toga Vukotinović o tome primio i drugu vijest, t. j. dopis bečkoga ministarstva pravosuđa, potpisan u Beču 31. X. 1854, a u Zagrebu 21. XI. i g., u kojemu se taj članak

⁷⁵ *Slavenski Jug* 1848, br. 50 od 29. XI., str. 195. (Paginacija je pogrešna!)

⁷⁶ R. Maixner — T. Jakić — I. Esih, *Korespondencija Dragojla Kušlana. Građa za povijest književnosti hrvatske* 19; pismo br. XVII, str. 196—197.

navodi kao jedan od tri glavna razloga, što je Vukotinić otpušten iz službe.⁷⁷ Iako je Vukotinić taj događaj mogao očekivati, otpust ga je ipak uzbuđio; vidi se to opet iz spomenutoga njegovog pisma: »Doduše, ja se ne nacukavam za one službe njihove tako željno, nego mene srđi to da bi baš ja morao ostati puntar najveći, žigosan, — gde sam ja vazda bio pun štovanja pram zakonu i pram kruni, da kako ljubitelj mog roda, što ću biti i sada i do vjeka.«

Je li članak Vukotinićev ili nije, teško je zasad sa sigurnošću utvrditi. Činjenica je, da je pisan iz Velikog Bukovca, iz mjesta, u kojem je Vukotinić boravio u vrijeme, kad je članak štampan, a odanle je on za *Slavenski Jug* slao i dopise, koji su također potpisani njegovim prezimenom.

Osim toga, u času, kad se Jelačić nalazio u Innsbrucku, t. j. pet mjeseci prije članka *Jug slavenski južnim Slavenom!*, Vukotinić je za *Saborske novine*⁷⁸ napisao uvodnik: *Je li je treba, da naša vjernost prama austrijskom vladaru bude neizmijerna, neograničena?* Ta dva članka, obadva napisana u času uzbuđenosti i prema tome u povišenom tonu, i po stilu i po sadržaju jedan na drugi veoma podsjećaju. U drugom Vukotinić postavlja pitanje, zašto je Austrija pravo slobode, jednakosti i bratstva dala svima, samo ne Hrvatima, Slavoncima i Srbima. »Zato možebiti, što smo uvijek šutili, što su jašili na vratu našem Nijemci i Mađari? — Zato, što nam se vi rugate? Zato što naše hrabre, dobre i predobre graničare za Kanonenfutter držite? — Zato što u naše regimente graničarske vaše šuplje Protections-Kinden pošiljate? Zato, što vam Hrvati, Slavonci i Srblji graničari među čuvaju, i za cijelu Austriju bdiju, dočim vi vaše intolerantne teorije kujete? — Zato što se ministrijumu samosilnom protunarodnom, i nečovječnom, — ministrijumu, koj duh vijeka ne će da razumije, ministrijumu neslogu među narodima sijajućemu ne pokoravamo? ... Zato nam treba sve oduzeti? Zato nam treba rat voditi proti nami? ...« Ako kralj ne ispuni želje Hrvata, znači da nije održao svoju prisegu, pa ni Hrvati nisu dužni da mu budu vjerni, »jer dužnost naša prestaje pram prestolju onomu, koj nas dušmanom, tlačiteljem našim prođa-je«. Prije nego se Hrvati dadu »ugnjesti« od Nijemaca ili Mađara, treba da pozovu graničare iz Italije, pa da svi zajedno brane domovinu.

A ako *Jug slavenski južnim Slavenom!* usporedimo s člankom *Iz Varaždina, 19. ožujka*,⁷⁹ koji nosi Vukotinićev potpis, a izašao je četiri mjeseca poslije članka, kojega se Vukotinić odrekao, također ćemo naći sličnosti. Tu pisac jadikuje, da je »ravnopravnost himera, da su Slavjani, osobito pako Hrvati, koji kože svoje prejeftino Mađarom na krvavu prodaju nose, ljuto i prejako prevareni!« I tu se ističe, da bataljun za bataljunom ide iz Granice, da Hrvati krv liju za tuđu korist; bore se protiv Talijana i protiv Mađara, u strahu drže Nijemce po Štajeru i Austriji, a vlada se za njih malo brine.

Dodirne su točke između tih članaka krupne, pa iako to ne mora značiti, da je *Jug slavenski južnim Slavenom!* uistinu Vukotinićev članak, važno je, a

⁷⁷ Taj spis o otpustu pisan je njemačkim jezikom, a u hrvatskom je prijevodu štampan u knjizi V. Deželića *Iz njemačkoga Zagreba*, 1901, str. 59—61, s napomenom, da se original čuva u autorovu obiteljskom arhivu.

⁷⁸ *Saborske novine* 1848, br. 9 od 24. VI., str. 33.

⁷⁹ *Slavenski Jug* II, 1849, br. 37 od 27. III., str. 146.

i sigurno, da se u njemu izriče ono mišljenje, kojega je tada i Vukotinović bio pristaša.

Do odluke ministarstva pravosuđa došlo je u vezi s Vukotinovićevom molbom, da kod nove organizacije činovništva bude preuzet u službu, i s tužbom suspendiranog učitelja Franje Segulića, koji je iznio, da Vukotinović svoju sudačku službu vrši samovoljno, nezakonito, i da zloupotrebljava svoju sudačku vlast. Iako je ministarstvo pravosuđa za Segulićevu tužbu utvrdilo, da je neosnovana, Vukotinoviću je ipak istim aktom molbenica vraćena i molba odbijena, jer su vlasti na njega već odavna bile bacile oko.

Za Vukotinovićev je otpust ministarstvo pravosuđa dalo ovo obrazloženje: »Nu jer se vidi iz sadržaja Ljudevitom Vukotinovićem god. 1848. izdanoga tiškopisa: ‚Nekoja glavna pitanja‘ te iz njegovā članka u Slavenskom jugu od 29. studenoga 1848. br. 50 pod naslovom ‚Jug slavenski južnim Slavenem‘, da je Vukotinović slavitelj panslavizma i da otvoreno i javno propovijeda mržnju proti Nijemstvu ter nazivlje carsku vojsku kao slijepo, besvijesno oruđe u ruci vlade, a na hrvatske krajišnike vojnike upravlja razdražujuće riječi i nedostojne izraze, te upravo razjaruje narodnosnu mržnju i napokon još slavenska plemena pozivlje, neka ustanu u samoobranu, pak jer se on takova osjećanja i mnijenja nije okanio još ni god. 1851., kadno je već bio upravitelj privremene križevačke sedrije, što je jasno dokazao otporom svojim tadašnjemu vrhovnomu zemaljskomu sudu glede uredovnoga njemačkoga jezika u dopisivanju sa oblastmi ostalih krunovina, radi česa je otpisom ministarstva za pravosuđe od 10. studenoga 1851. br. 14.459 već i strogo ukoren bio:⁸⁰ ne može se od Ljudevita Vukotinovića očekivati, da bi on iskrene podupirao vladu u provadanju odredaba njezinih, koje smjeraju na neslomivo provodenje načela jedinstvenoga pravosuđa, a po tom mu se ne može ni pokloniti pouzdanje, koje ova vlada u svoje organe imati mora; zato je ministarstvo za pravosuđe odlučilo, da Ljudevita Vukotinovića među nove organe pravosudne uprave u Hrvatskoj i Slavoniji primiti ne će.«⁸¹ — Spis o otpuštanju potpisao je u Beču za ministra pravosuđa državni podtajnik Stelzhammer, a u Zagrebu ga je supotpisao — ban Jelačić.

Kako se iz ovoga obrazloženja vidi, materijal protiv Vukotinovića skupljao se već od 1848, a odluka je pala 1854. No sve to Vukotinoviću nije došlo iznenada. On je to već i prije očekivao. U raspravi *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji*, koja je izišla poslije knjižice *Nekoja glavna pitanja*, a prije spisa o

⁸⁰ U već spomenutim *Kratkim crticama* Vukotinović taj događaj prikazuje ovako: »... budući da nisam htio se pokoriti njemačkim namjeram, imao sam čestih sukoba s banskim stolom; jednom sam upravo službeno pisao predsjedništvu c. k. bansk. stola: da dok budem imao čast predsjedati sudu ovomu, ne će se pisati njemački — nato me je predsjednik bans. stola tužio ministru Krausu; — predsjednik je bio Janko Kuković — nato dođe Rušnov sa Ivanom Mažuranićem na istragu proti meni; ja sam odgovorio: da se držim carsk. patenta, u kojemu se Hrvatom dozvoljuje poraba hrvatskoga jezika u službovanju, i što sam pisao, opozvati ne mogu. — Dobio sam oštri ukor od ministra. Nu uskolebano povjerenje nije se više vratilo, minister odredi opet proti meni drugu istragu zaradi moga ponašanja u god. 1848. 1849., te sam bio (kao) neprijatelj Nijemaca kod definitivne organizacije odstanjen.«

⁸¹ Citirano prema prijevodu u spomenutoj knjizi V. Deželića, str. 61.

otpuštanju, on daje definiciju nevaljala činovnika (»koj za plaću svoje osvjeđenje prodaje, i sve čini, što vlada zapovijeda, bilo baš proti dobru domovine...«) i definiciju čestita činovnika (»koj za plaću svoje osvjeđenje ne prodaje, nego koj služi zato, da upliv ima u život službeni, da dobro čini zemljakom svojim, koj voli službu ostaviti, nego proti naroda svoga dobru djelovati, on je muž čestit, kog narod poštovati mora, i komu niti ista vlada počitanje uskratiti ne može«).⁸² Da je Vukotinić, dajući definiciju čestita činovnika, mislio upravo sebe, lako se može zaključiti, ako se zna, da su te riječi pisane nekako u isto vrijeme, kad se on usprotivio naredbi o njemačkom kao službenom jeziku.

Vlasti su — sa svoga stajališta — za svoj postupak imale zapravo mnogo više razloga, nego što je navedeno u službenom spisu. No, među one razloge za otpust, koji u spisu nisu navedeni, ali koji su vjerojatno bili odlučni, svakako se mogu ubrojiti tri spomenuta Vukotinićeve članka protiv visokoga katoličkog svećenstva, pa i veći dio njegovih političkih članaka u tadašnjoj štampi (naročito u *Slavenskom Jugu* i u *Saborskim novinama*). Njegov pokolebani činovnički položaj još je jače potresla anonimna knjiga *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji*, kojoj su vlasti već prije otpusta vjerojatno znale autora. Budući da autorstvo službeno ipak nije utvrđeno, ta se rasprava ne spominje među razlozima, koji su doveli do otpusta.

*

*Uspomene iz g. 1848.*⁸³ posljednji su Vukotinićev književni prilog, koji se odnosi na tu godinu. Najveći dio tih sjećanja posvećen je njegovu boravku na hrvatsko-mađarskom bojištu, u Velikom Bukovcu i Varaždinu, gdje je proveo otprilike sedam mjeseci. Iako nije pripadao vojničkom staležu, on se i na tom području javnoga života snašao isto tako dobro kao i na mnogim drugima; bio je požrtvovan i zbog svojih je odlika u vojnoj službi od pretpostaljenih dobio mnoge pohvale.

U *Uspomenama* prikazuje lijepe i ružne strane života na bojištu, položaj naše vojske prema mađarskoj, kretanje svoje čete, ratne uspjehe i neuspjehe Hrvata, a i Mađara, opremu svoje čete, duh, koji je u njoj pladao, i vlastiti odnos prema vojnicima. Ukratko — Vukotinić opširno prikazuje, kako je ratovanje u Hrvatskoj izgledalo prije kojih stotinu godina.

U manjem dijelu svojih zapisa prikazuje nastajanje nacionalne garde, govori o ukidanju kmetstva, spominje svoje političke i političko-upravne funkcije u Četrdesetosmoj, a kroz čitavo pripovijedanje provlači se ličnost bana Jelačića, njegov izbor za bana, njegove političke namjere i vojni pothvati, pa njegov odnos prema Mađarima i Beču.

Neke važne događaje Vukotinić u *Uspomenama* opisuje kratko, sažeto, a drugih, kojiput manje važnih, sjeća se do u pojedinosti i prikazuje ih sa svom opširnošću. On citira Jelačićeve i svoje govore, donosi neke službene spise i na hrvatskom i na njemačkom originalu, potanko opisuje odjeću vojnika i t. d.

Vukotinić tu ni približno točno ne prikazuje zamašitost zbivanja u Četrdesetosmoj, ali i sam napominje, da se u tim sjećanjima ne će upuštati u poli-

⁸² *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji*, str. 28.

⁸³ *Vijenac* XIII, 1881.

tička razmatranja, nego da će zabilježiti samo neke crtice i prizore iz onoga vremena. A to je i učinio i u događaje nije dublje zahvatio.

Od Četrdesetosme do pisanja ovih *Uspomena*, ili bar do njihova konačnog oblikovanja, prošao je priličan broj godina, pa se u Vukotinoviću do tog vremena sleglo ogorčenje protiv Mađara, koje ga je potaklo, da pođe na bojište i da u tako velikoj mjeri bude aktivan. To smirenje, pomalo i rezignaciju, uzrokovala je dob njegova života, u kojoj je ova sjećanja pisao ili redigirao, razočaranje iz Četrdesetosme i — na kraju — jaram apsolutizma, koji su on i njegovi suborci tako teško podnosili.

Zusammenfassung

Mit dem in dieser Abhandlung dargebotenen Material möchte der Verfasser das Mitwirken Ljudevit Vukotinovičs (1813—1893) in den Ereignissen um das J. 1848 beleuchten.

V., bis zu diesem Jahr überwiegend auf dem Gebiete der Literatur tätig, wirkte in diesem entscheidenden Zeitabschnitt fast ausschliesslich in politischem Sinn. Schon früher hatte er versucht, seine Landsleute darauf aufmerksam zu machen, dass die Aufklärung der zurückgebliebenen Volksmassen die erste Bedingung des Fortschritts sei.

Seine Meinung darüber, sowie seine anderweitigen politischen Ansichten, veröffentlichte er in mehreren Zeitungsaufsätzen und Broschüren, die hier besprochen werden. In diese Zeit fällt sein kleines Buch *Nekoja glavna pitanja našeg vremena* (Einige Hauptfragen unserer Zeit), worin er die Probleme des kroatischen Nationallebens am Anfang der revolutionären Bewegung behandelt.

Als tätiges Mitglied des kroatischen Landtages und als Mensch, der dem Banus Jelačić sehr nahe stand, wirkte V. aktiv auf allen Gebieten des kulturellen und politischen Lebens Kroatiens mit, so dass ihm der kroatische Landtag und Jelačić mehrere wichtige und auch einige delikate politische Funktionen anvertrauten. Eine solche Aufgabe war es, z. B., mit einer Kompagnie Soldaten an der Grenze von Provinzial-Kroatien General Hrabowsky aufzuhalten, der gemäss einem Dekret des ungarischen Ministerium in Kroatien, Slawonien und der Militärgrenze die Stelle des königlichen Komissärs einzunehmen hatte. Es sei hervorgehoben, dass es eine seiner wichtigsten politischen Funktionen war, als Mitglied einer Deputation von vier Abgesandten, gewählt vom kroatischem Landtag (1848), dem Wiener Parlament den Beschluss des kroatischen Landtages zu überbringen, dass Kroatien das Bestehen Österreich mit einem gemeinsamen Parlamente und Regierung anerkennt, wobei jede Nation im Staate ihre eigene Verwaltung der inneren Angelegenheiten und ihre eigene Gesetzgebung behalten könne. Als es der Deputation nicht gelang, vom Parlament empfangen zu werden, veröffentlichte sie während ihres Aufenthaltes in Wien ein Flugblatt in deutscher Sprache *Die Kroaten und Slawonier an die Völker Oesterreichs*, das in der Geschichtswissenschaft fast unbemerkt geblieben ist.

Vukotinovičs Widerstand gegen die Ungarn, wegen ihrer Versuche, sich an der Integrität und Selbstständigkeit Kroatiens zu vergreifen, erreichte ein solches Mass, dass er im Landtag offen für einen Feldzug nach Ungarn eintrat. Auch persönlich nahm er in diesem Feldzuge Anteil, als er später in die Nationalgarde eintrat, eine Kompagnie organisierte und mit ihr an der Front kämpfte.

Obwohl V. ein entschiedener Vertreter der Befreiung der Leibeigenen war, im Landtag und in der Öffentlichkeit vertrat er eine mässige Reform mit Entschädigung der bisherigen Eigentümer. Im Zusammenhang damit ist er im Landtag sowie in seiner publizistischen Tätigkeit als Gegner der Aristokratie und Verfechter demokratischer Ideen hervorgetreten.

Die Verfasserin dieser Abhandlung vertritt Kukuljevićs Meinung, dass man die Autorschaft des anonymen Buches *Godina 1850. u Hrvatskoj i Slavoniji* (Das Jahr 1850 in Kroatien und Slawonien) V. zuschreiben darf. Dieses Buch ist eine scharfe Kritik der Verhältnisse, die unmittelbar nach dem J. 1848, als Widerhall der damaligen Gärung, eingetreten waren.

Auch zwei interessante Beilagen werden erwähnt, die ein Licht auf Jelačićs Persönlichkeit werfen, nämlich: ein Nekrolog, verfasst von V. und im Almanach *Leptir* (Schmetterling) für das J. 1860 abgedruckt, und seine handschriftlich erhaltenen Erinnerungen *Kratke crtice iz moga života* (Kurze Skizzen aus meinem Leben). Beides hat V. aus dem Pflichtgefühl heraus verfasst, für die zukünftigen Generationen die Tatsachen aus Jelačićs Leben aufzuzeichnen und ausserdem die eigenen Ansichten über Jelačićs politische Unternehmungen zu skizzieren. Obwohl V. im Laufe des J. 1848 ein Anhänger der von Jelačić vertretenen Politik gewesen war, hebt er in den erwähnten Erinnerungen hervor, dass Jelačić nicht fähig war, zu Ende zu führen, was er begonnen hatte, und ausserdem nicht rechtzeitig abzutreten wusste.

Es wird schliesslich die Frage erörtert, ob man die Autorschaft des anonymen Aufsatzes *Jug slavenski južnim Slavenom!* (Der slawische Süden den Südslawen!) V. zuschreiben darf. Obwohl V. diese Autorschaft bestritt, war dieser Aufsatz einer der Gründe, dass er im J. 1854 aus dem Staatsdienst entlassen wurde. Es werden einige Berührungspunkte hervorgehoben, die Verfasserin zwischen diesem Aufsatz und andern aus der gleichen Zeit stammenden Aufsätzen Vukotinićs feststellen konnte, aber die Frage der Autorschaft wurde doch offen gelassen.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IX.

1956.

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB